

говог одреда. Али и то је било привремено, што догађаји, који су уследили, најречитије потврђују.

Наравно, партизанске снаге нису поверовале овом маневру Драже Михаиловића. Јединице Ужичког одреда су 20. и 21. октобра разбиле издајничке и пљачкашке банде Божицара Ђосовића Јаворског и поново ослободиле Ивањицу и Ариље. Део четника, који је упао у нека драгачевска села близу Ариља, сузбијен је енергичном акцијом Вировске резервне партизанске чете под командом Миливоја Марића.

Четничке јединице припремале су напад на Ужице и на целу слободну територију коју су контролисале партизанске снаге.

У заповести коју је Вучко Игњатовић издао 1. новембра у Пожеги поручнику Танкосићу пише:

„На основу наређења команданта четничких одреда Југословенске војске, Пожешки одред Југословенске војске у заједници са Златиборским, Рачанским и Ужичким одредом ући ће у Ужице..”¹⁷⁷

Међутим, четнички план није остварен...

ДРАГАЧЕВСКИ БАТАЉОН И ЧАЧАНСКЕ ЧЕТЕ У ОДБРАНИ УЖИЦА

Драгачевски батаљон Чачанског НОП одреда упућен је 24. октобра, на захтев Врховног штаба НОПОЈ и по одлуци Оперативног штаба за напад на Краљево, са краљевачког фронта у Ужице. Тамо су се већ налазиле Прва, Друга и Трећа чачанска чета, док је Седма чета Љубићког батаљона, под командом Милије Ђусловића, упућена на фронт према Ваљеву.

Борци Драгачевског батаљона, после задржавања у Гучи и Вирову, имали су у Пожеги неприлика са четницима, који једноставно нису дозвољавали пролаз кроз град. Са партизанске стране, да би се избегао сукоб, прихваћен је, после преговора Милојка Ђирјаковића и четничког капетана Глишића, захтев да се кроз Пожегу прође без оружја. Оно је остављено у Вирову да би послужило за наоружавање посадних партизанских јединица у Драгачеву. Свој пиштољ једино није хтео да остави командант Богдан Капелан. У састав батаљона у Пожеги ушли су његови борци из Чачка и околних села, који су предахнули код својих кућа, а заједно са Ужицу отпутовали и неки делови чачанских чета. Чињеница да су Драгачевци ненаоружани прошли кроз Пожегу била је повод да широм западне Србије проструји вест како су овде четници разоружали Драгачевски батаљон Чачанског одреда, који је, ипак, срећно, уз велики ризик, стигао у Пожегу, укрцао се у воз и дошао у Ужице. Био је без своје Прве чете, која је, заједно са неким другим јединицама, ушла у састав Потерног батаљона за гоњење четничких банди „војводе” Јаворског.

Драгачевски батаљон је у Ужицу добио наоружање из Фабрике оружја и муниције, па је смештен у зграду Основне школе. Његови борци давали су стражу за војне установе и патроле за одржавање

реда у граду. Није изостајала ни војничка обука, уз интензиван политички рад.

Реално процењујући опасност од четничког напада на Ужице и схватајући да неколико слободних, углавном радних и посадних чета Ужичког одреда није довољно да одбрани град у наметнутом борбеном судару (главнина Ужичког одреда ангажована је на „северном фронту“ против немачког и „јужном фронту“ против италијанског окупатора), Врховни штаб НОПОЈ ојачао је Ужички одред Драгачевским батаљоном, Првом, Другом и Трећом чачанском четом, Рударском четом Копаоничког одреда „Тодор Милићевић“ и деловима других партизанских јединица које су у Ужице долазиле за оружје и муницију. Међу њима били су и Таковци.

„Пошто је било очевидно да четници припремају општи напад на партизане, у Штабу Ужичког одреда углавном се сматрало да је боље предухитрити их. Разумљиво је да би таква одлука — напасти противника како би се спрјечио његов напад — била повољна у стратегијском смислу, али је питање колико би одговарала политичком тренутку. Зато је њу било врло тешко донијети. Још нису сви били увјерени у четничку издају, а имали су утицаја и спољнополитички чршиоци, став и однос савезника према народноослободилачком покрету”.¹⁷⁸

Од стране Јосипа Броза Тита утврђена је оперативно-стратигијска замисао и план за одбрану Ужица од четничког напада на саветовању чланова Политбироа ЦК КПЈ, Врховног штаба НОПОЈ и Ужичког НОП одреда, које је одржано 1. новембра. Суштина те замисли била је: правовремено спречити прикупљање четничких јединица на простору Златибора и Кремне, главним снагама разбити каранско-пожешку четничку групацију (њене делове у фронталном отпору и скинуте с фронта код Ваљева) и, затим, комбинованим нападом, с фронта и из позадине, разбити и ову главну четничку ударну снагу. Међутим, четници су прешли у напад. Они су 31. октобра напали Четврту чету Драгачевског батаљона, која је била упућена да провери шта се догодило са транспортима хране и оружја који су упућени према Ваљеву, али су их четници запленили. Са овом четом Драгачевског батаљона била је и Друга чачанска чета. Четници су се налазили у селу Трнави и код Карана. Пили су, пошто су се распоредили по сеоским кућама које су тога дана славиле. Пресрели су Драгачевце и, пошто су били надмоћнији, присилили их на повлачење низ реку Лужницу. Зауостављени су отпором главнине Драгачевског батаљона, Друге чачанске чете, Прве ужичке чете и делова Црногорске чете Ужичког одреда код Пјевчеве механе. Узалуд су пијани четници јуришали. Судар је био жесток. Партизански одбрамбени фронт није пробијен. Уследио је, рано изјутра, 1. новембра противнапад, па су четници одбачени уз Лужничко поље, под Црнокосу. Друга ужичка чета, дејствујући правцем Црнокоса—Каран, и Друга пожешка чета правцем Црнокоса—Граница—Гујин камен, нападале су бочно четнике, који су разбијени. Убијено је у овим борбама око 70 четника, а 30 је заробљено, заједно са њиховим командантом Стојком Филиповићем, бившим артиљеријским поручником. Овом приликом погинули су: Срећко Цветић, борац Драгачевског батаљона из Церове, и Младен Кесеровић, борац Друге чачанске чете из Чачка.

И у таквој ситуацији, с партизанске стране чињени су напори да се спречи оружани судар с четницима и избегне братоубилачка борба. На четничка зборишта одлазили су представници партизана да убеђују мобилисане сељаке како је бесмислено оно што чине четничке команде. Да би биле растурене поједине четничке групе, оне су застрашиване присуством партизана. У Биоски је овај задатак обављала Трећа чета Драгачевског батаљона (без једног вода). Четници су опкољени. После говора командира и комесара (од Краљева је овом четом командовао ЈБубивоје Пајовић, студент и члан КПЈ из Каоне), затим партијско-политичког радника Душана Милосављевића-Челиковића, изузев неколико жандарма, сви прикупљени људи су положили оружје. Разоружано је око 40 четничких официра, подофицира и жандарма, а заплењено: 336 пушака, два пушкомитраљеа, неколико сандука бомби и више хиљада пушчаних метака. Плен и заробљеници су пребачени у Ужице.

И тако, захваљујући изванредно успешној противакцији Драгачевског батаљона и других партизанских јединица, разбијене су неке четничке групације предвиђене за напад на Ужице. Лист „Борба“ је, после ових успеха, Драгачевски батаљон назвао славним.

Ипак, четници још нису били сломљени. Тежиште жестоке борбе против четника Драже Михаиловића тек се назирало.

Одред Божидара Ћосовића Јаворског стално је покушавао напад на Ивањицу и везивао део партизанских снага за одбрану тог града. Због тога је планирано да се он разбије. Наредбом Врховног штаба НОПОЈ формиран је Потерни батаљон (Прва чета Драгачевског и једна чета Таковског батаљона Чачанског одреда и Друга ариљска чета), којим су командовали Десимир Ћирјаковић из Драгачевског батаљона — командант и Радован Грковић из Таковског батаљона — политички комесар. За неколико дана, преко села Брекова, до Округлице, Мочиоца и Чемернице растеране су банде Јаворског. Оне су се нашле пред потпуним уништењем.¹⁷⁹

За то време, четничка команда места у Ивањици, која је постојала поред партизанске, нашироко је мобилисала људе у околини, јер је добила задатак да обезбеди што више четника за учешће у концентричном нападу на партизанско Ужице. Радило се о четничком одреду поручника Пурића. Да би заварали партизана, ови четници применили су лукав маневар — понудили су преговоре. Постигнут је споразум, који представља куриозитет своје врсте:

„1. С обзиром на однос између одреда Боже Ћосовића Јаворског и партизана, саглаони смо да се од стране партизанских одреда прекине оружана акција против Јаворског и у року од 24 часа за даљна три дана, закључно са уторком 8. новембра 1941. године ликвидира питање Јаворског, пошто је он изјавио да жели да приступи четничким одредима Југословенске војске који стоје под командом Драже Михаиловића. (Наводно, он до тада није признавао команду Драже Михаиловића, већ Косте Пећанца — прим. аутора).

2. Моравички четнички одред прима на себе дужност да узме у пуну заштиту све партизанске одреде и појединце од неизазваних напада одреда и појединаца који стоје под командом Божа Ћосовића Јаворског.

3. За случај да одред Божа Ћосовића Јаворског не буде примљен у четничке одреде Југословенске војске и да се не стави под четничку ко-

манду у срезу моравичком, или да појединци или цео његов одред изврше неки напад на партизане, Моравички четнички одред ће одмах ступити у контакт са партизанским одредима и командом ради заједничке акције против Јаворског и његових људи.

4. У напред предвиђеном року, тј. до 4. новембра 1941. године закључно, све оружане снаге и једне и друге стране морају напустити Ивањицу, упутити се на положаје које им надлежне команде одреде. У Ивањици ће остати само команде једног и другог одреда које могу имати највише по пет наоружаних људи за своју службу.

5. У Ивањици ће патролну службу, ради обезбеђења личне и имовинске сигурности, вршити наоружани грађани — стражари из Ивањице које ће поставити и организовати сагласно једна и друга команда у Ивањици.

6. Мобилизацију људства, оружја, стоке, материјала и свега другог потребног за ратну акцију против непријатеља извршаваће обе стране слободно и несметано од друге стране, с тим да се сваком појединцу оставља потпуна слобода коме ће одреду да приступи. Оружани људи једне и друге стране биће снабдевени легитимацијама и писменим наређењима у случају службеног рада.

7. Мобилизација се мора спровести најдаље у року од десет дана. У том року биће слободно сваком организованом члану једног или другог одреда да напусти један одред и пређе у други. Међутим, после овога рока прелазење из одреда у одред сматраће се дезертерством.

8. Обе стране и сви потписници лично, трудиће се искрено да се овај споразум почне одмах извршавати. Међутим, с обзиром на одобрење надлежних штабова, овај споразум ће формално ступити на снагу у уторак 4. новембра 1941. године, до кога рока ће штабови издати командантима у Ивањици потребна наређења.

На Палибрчком гробу, 1. новембра 1941. За команду четничких одреда Југословенске војске у срезу моравичком: 1. Недељко В. Стефановић, с. р., 2. Радосав Спасојевић, с. р., 3. Милан Ж. Пурић, с. р. и Бранко Маринковић, с. р.

За команду Ариљског народноослободилачког партизанског батаљона: 1. Стеван Чоловић, с. р., Драг. М. Јовић, с. р., и 3. Недељко Вукотић, с. р.,¹⁸⁰

Међутим, мастило „споразума који ће и формално ступити на снагу у уторак 4. новембра 1941. године^а још се није било осушило, а четници су показали своје право лице. Они су 2. новембра напали на Ивањицу. Иако изненађене, малобројне партизанске снаге давале су херојски отпор. Погинуло је више бораца Аршвског батаљона Ужичког одреда. Међу њима и истакнути комуниста, политички комесар овог батаљона Стеван Чоловић. Истог дана поподне сломљен је четнички напад, а на бојном пољу остало је 45 мртвих њихових људи, уз још више рањених. Коначно, издајници су побегли према планини Јавор, а неки на Венац у Лиси. Према Ивањици су након повратка Потерног партизанског батаљона из Округлице и Мочиоца у Ариље упућени Прва драгачевска чета и један вод ариљских партизана. Стигли су када је ситуација већ била рашчишћена. После тога су ове јединице враћене у Ариље.

„Ивањичким споразумом^а четници су желели да постигну три циља: да спасу од коначног уништења одред Божидара Ћосовића Јаворског, да преотму Ивањицу и да створе услове за учешће моравичких четника у општем концентричном нападу на Ужице, а потом ће на ред доћи и Чачак.

БОРБЕ НА ТРЕШЊИЦИ И ПОЖЕГИ

И после пораза каранске четничке групације и њихових снага у Ивањици и моравичком крају, припадници покрета Драже Михаиловића нису се смирили. Главна четничка групација — пожешка, од око 1.000 људи (наоружаних, поред осталог, и са 500 пушака и 24.000 метака добијених из партизанске Фабрике оружја у Ужицу на бази поновног споразума између Тита и Драже Михаиловића за заједничку борбу против окупатора од 24. октобра у селу Брајићима), кренула је у напад на Ужице.

Узвишење Трешњица било је најпогодније за одбрану града из правца Пожеге. Овде се спајају комуникација која води од Пожеге и она друга из Лужничке долине. Због тога су и партизани и четници тежили да Трешњицу имају у својим рукама.

И управо овде је у ноћи између 1. и 2. новембра дошло до жестоког судара, свакако пресудног у одбрани Ужица. Борба је вођена на широком простору — од села Пониквице и Дубоког, до реке Ђетиње и шире. Али, најјаче снаге усмерене су ка Трешњици, па даље ка Сарића осоју, куда води пут за Ужице. Смењивали су се партизански и четнички напади и противнапади, у којима су партизани показивали изузетну храброст и високу политичку свест.

Носиоци борбе, централно постављени, били су Драгачевски батаљон, Прва, Друга и Трећа чачанска чета и једна чета рудара Копаоничког одреда „Тодор Милићевић”, коју је предводио комесар Милутин Вујовић, студент из Чачка. Драгачевци су већ били прекаљени ратници, а рудари чврсти борци.

Врховни штаб и штаб Ужичког НОП одреда „Димитрије Туцовић” дејствовали су и брзо и енергично. Најпре је на Трешњицу упућена Прва ужичка чета, а потом Рударска чета Копаоничког НОП одреда „Тодор Милићевић”. Четници су у ноћи између 1. и 2. новембра започели силовит напад на Трешњицу и успели да заобиђу положај дела Прве ужичке чете, која се укопавала на самом врху брзда. Један део ове чете се, притиснут снагама нападача, повукао. Потиснута је и Рударска чета. Од Пјевчеве механе, из Карана, тада су у борбу на Трешњици уведене Друга и Четврта чета Драгачевског батаљона. Само један део Двуге чете, под командом њеног командира Ратка Парезановића, остао је да штити Ужице на врху Теразија, код Трошарине, на башнобаштанском друму. Борба је трајала целе ноћи. Четници су у почетку имали поприлично успеха. Неки њихови предњи делови стигли су иза Трешњице, на Чакарево брдо, а потедине патроле и до Сарића осоја. На Чакарево брдо пробио се, са водом четника, и наредник Радош Николић из Глумча. Он је носио тубу и свирао јуриш, али ГУ га Драгачевци опремно дочекали. Цео Николићев вод је изгинуо. Из Ужица је на Трешњицу упућен камион муниције и ручних бомби, кош су за кратко четници запленили. Међутим, партизани су их разјурили. Управо тада је на Трешњицу стигла и Трећа чета Драгачевског батаљона, која је претходно рашчишћавала ситуацију у Биоски. Одмах је уведена у борбу дуж пута према Локви и Чакаревом брду.

Иако су трпели огромне губитке четници су жилаво нападали. У критичном моменту партизани су добили појачање. Из Ужица је стигла Железничка чета Радничког батаљона, али и делови Четврте ужичке чете, који нису успели да се одрже на брду Шерељ.

Напокон, четници су поражени. Око друма Ужице-Пожега, преко Трешњице, остало је много четничких лешева.¹⁸¹

После драматичне борбе на Трешњици четници су панично одступали према Пожеги. За њима су у стопу кренули партизани, али Драгачевски батаљон без неколико рањених бораца — Милорада Достанића из Тијања, Властимира Вујовића из Котраже и неких других.

Борба на Трешњици и претходно разбијање четничких снага око Ужица били су изузетно значајни у одбрани Ужица од четника, од контрареволуције којој се на чело ставио Дража Михаиловић. Драгачевски батаљон Чачанског НОП одреда био је у окршајима на најтежим правцима напада и одбране. Он је, заједно са чачанским четама и неким јединицама Ужичког одреда, својим упорним дејствима показао изванредну политичку и војничку чврстину. Имајући на уму управо Драгачевски батаљон и јединице које су му садејствовале, Јосип Броз Тито је 20. маја 1959. године, говорећи омладини о славним данима наше народноослободилачке борбе, овако окарактерисао окршај на Трешњици:

„Ево, навешћу вам један примјер, један случај који никада не могу заборавити. Из времена кад су нас 1941. године у Србији четници напали с леђа а Нијемци од Ваљева, и кад је против нас већ мјесец дана текла борба у њемачкој и усташкој офанзиви, ми смо тада већ били напустили опкољавање Ваљева и Нијемци, који су нас потиснули, приближавали су се Ужицу. У исто вријеме напао нас је и Дража Михаиловић са својим четницима. Шта сам у тој ситуацији могао да радим! Имао сам код Ужица омладинске чете са близу двије стотине омладинаца и омладинки и ријешио сам да их пошаљем на Трешњицу, тамо гдје је она раокрсница за Ужичку Пожегу и Ужице. Четници су ту већ били стигли, а имали су неких осам стотина људи. Невјероватно, рећи ћете, али двије стоташе омладинаца разбило је те четнике. У парампарчад су их разбили у борби која је трајала свега неколико сати. . .”⁸¹

Главнину ових омладинских јединица сачињавао је Драгачевски батаљон Чачанског НОП одреда са нешто више бораца од броја који је навео Јосип Броз Тито. (Било их је око 300).

Збацивање четника са Трешњице прерасло је у припреме за ослобођење Пожеге.

План је сачињен у ноћи између 2. и 3. новембра у кафани у Здравчићима. У његовој изradi учествовали су: Сретен Жујовић, Душан Јерковић, Радивоје Јовановић Брадоња, Богдан Капелан и Слободан Секулић.

Партизанске групације, по овом плану, имале су од јутра 3. новембра да наступају у три борбене колоне:

а) Десна колона (Ариљски батаљон Ужичког одреда и Прва чета Драгачевског батаљона) нападаће правцем Ариље — Пожега;

б) Средња колона (Драгачевски батаљон без Прве чете, Трећа чачанска, Четврта ужичка и две ужичке радне чете) наступаће правцем Висибаба — Пожега, лево и десно од пута Ужице — Пожега. Уствари, она је добила задатак да напада на сам град и на најбоље

утврђени рејон четничке одбране — Вашариште, између мостова преко Скрапежа, где су четници изградили земљана утврђења; дакле и у захвату пута од Ариља;

ц) Лева нападна колона (Друга ужичка, Друга пожешка, делови Црногорске и Прва рачанска чета) нападаће правцем Здравчићи — Глумач — Пожега.

Овде су концентрисане велике снаге. Партизанске су биле прекаљене у борбама, а четничке решене да по сваку цену бране Пожегу. Од нападача је предстојећа битка захтевала да решавају низ веома сложених задатака, пошто су пред собом имали насељено место градског типа и у њему организовану одбрану обучених и добро наоружаних четничких јединица.

Драгачевски батаљон и чете у његовом саставу, под командом Богдана Капелана, имао је овде једну од најтежих и најжешћих борби, сложених попут другог упада у Краљево. На његовом сектору био је и Сретен Жујовић...

У борбу нису стигли Ариљски батаљон и Прва драгачевска партизанска чета, јер су били ангажовани у борби против четника Божидара Ћосовића Јаворског.

Напад је почео 3. новембра у 12 часова.

„Ратна срећа" била је на партизанској страни. У жестокој борби смењивали су се јуриши и противјуриши на правцу напада ове партизанске колоне. Нарочито је било жестоко на правцу напада Драгачевског батаљона:

„Четници су гађали добро — густом ватром. Поставили су пушкомитраљезе и митраљезе по крововима кућа — оних које су у Пожеги највише. Ископали су ровове и грчевито се бранили. Ровови су били поред самог Скрапежа, па је напредовање партизана било отежано..."⁶

Експлозије су се чуле на све стране. Штектали су пушкомитраљези и митраљези. У јеку борбе погинуо је командант Драгачевског батаљона Богдан Капелан. Пао је и командир Друге чете овог батаљона Ратко Парезановић. Команда батаљона се и у тим тешким моментима сналазила, па је постепено четнички отпор смањиван.

У сумрак су партизанске снаге ушле у Пожегу. Претрпевши велике губитке, четници су се повукли.

Борци Драгачевског батаљона су тело свог омиљеног команданта Богдана Капелана на пушкама унели у град. Тада се сазнало да је погинуо и Јован Пековић, политички комесар Треће чачанске чете. Од бораца Чачанског одреда пали су: Милан Стојановић из Чачка, Драгомир Комадинић из Лисе, Михаило Недељковић из Вирова, Живко Петровић из Чачка, Срећко Божанић из Чачка, Ђорђе Петровић из Прислонице, непознати железничар — борац Драгачевског батаљона из Краљева, уз борце других јединица.

Богдан Капелан био је омиљен међу борцима и у народу Драгачева као неустрашив, правичан и способан командант. Незаборавно остаје у сећању његово јунаштво и командантска способност у нападу на четнике у Пожеги. У јуришу преко Скрапежа бодрио је своје борце: „Ура, Пожега је наша!", „Напред другови, Пожега је наша!" Узвикујући један од тих борбених поклича, пао је пресечен рафалом из четничког пушкомитраљеза. Борци су га у Пожеги ожа-

лили и сахранили. Одавде је његово тело пренесено у Ужице и сахрањено на гробљу.

Партизанске снаге имале су у борби за Пожегу око 30 мртвих и доста рањених. Поред осталих, рањен је и Сретен Жујовић, командант Главног штаба НОП одреда за Србију. Рањен је и ЈБубивоје Пајовић, командир Треће чете Драгачевског батаљона, па је пребачен у Ужице на лечење.

Занимљива је појединост да су четници и овде, када су увидели да ће претрпети страховит пораз и када је предстојао последњи јуриш партизана, покушали — преговоре! Из Пожеге се према Здравчићима кретао путнички аутомобил, из кога је нечија рука махала белом заставом. Комесар Драгачевског батаљона Љубиша Тодоровић, земљорадник и члан КПЈ из Вирова, који је у Ужицу заменио Милојка Ћирјаковића (отишао на нову дужност у Чачак), видевши „преговарача“ гневно је узвикнуо:

— То је, сигурно, онај Дражин слуга, капетан Митић. Сада тражи примирје! Маше белом заставом, а овамо нам изгибоше најбољи људи. Хтели би сад да остану у Пожеги кад смо их готово истерали... Е, сигурно неће!¹⁸²

У ослобођеној Пожеги одржан је митинг грађана и војске. Говорили су Миливоје Радовановић Фарбин и Љубо Мићић.

Међу борцима Драгачевског батаљона нарочито су се истицале болничарке. Оне су у току напада на Пожегу исказивале изузетну храброст, извлачећи рањене другове по брисаном простору и указивале им прву помоћ. Биле су то: Босиљка Вукановић Чарна, Олга Ђокић и Иконија Јанковић. Олга Ђокић је камионом неколико пута транспортовала рањенике из свих партизанских јединица до Ужица, успут им указивала помоћ, а потом се враћала у своју јединицу.

Генерал армије Никола Љубичић написао је о борби на Пожеги и ово:

„Непобитна је чињеница да су у овој борби све јединице показале највећу војничку спремност и храброст. Па ипак, треба рећи да је Драгачевски батаљон, с јединицама које су нападале на најбоље уређени дио за одбрану — Вашариште, имао најтежи задатак, и он је тај задатак сасвим успјешно извршио. Исто тако, Ужичка чета је веома успјелим маневром тукла и разбијала дио по дио четничког фронта, а љевокрилна колона је прегазила набујалу ријеку и разбила четничку групацију испред себе...“¹⁸³

У Пожеги је, после Капеланове погибије, за вршиоца дужности команданта Драгачевског батаљона изабран Душан Ђурђевић, новинар и члан КПЈ из Бања Луке. Њега је на дужности командира Четврте чете заменио Живорад Ковачевић, подофицир БЈВ из Ртара. У састав батаљона ушла је и Прва чета, која је стигла из правца Ариља, где је водила успешне борбе против четника.

ТЕШКА ИСКУШЕЊА ДВЕ ЧАЧАНСКЕ ЧЕТЕ

У догађајима који су уследили две чачанске чете доживеле су тешке тренутке...

Пошто је командир Друге чачанске чете Ратко Стефановић био болестан, јединицом су командовали његов заменик Милисав Петро-

вић и Павле Рацић, подофицир БЈВ из Остре. Чета је, са деловима Ужичког одреда, добила задатак да у Карану затвара правац према Ужицу у случају напада четника. Одбраном на сектору Пјевчева ме- хана у Пониковици — Каран командовао је Владан Росић, обућарски радник из Ужица, дотадашњи комесар Прве ужичке чете. Друга ча- чанска чета налазила се у Карану. Од Крупња и Ваљева, правцем Трнава—Микићево брдо—Каран према Ужицу се упутила велика четничка групација (1.500 људи) под командом капетана Драгослава Рачића. У ноћи између 7. и 8. новембра она је изненада напала на партизане. Надмоћније четничке јединице успеле су, после краће борбе, да заробе тридесетак бораца Друге чачанске чете, заједно са Владаном Росићем, и групом бораца Ужичког одреда. Неколицина и Росић су стрељани у Косјерићу, а остали су одведени према Ва- љеву. Предати су 342. немачкој пешадијској дивизији и стрељани 27. новембра на Крушику, заједно са Таковцима и Шумадинцима ко- ји су ухваћени у Горњем Милановцу.

Преостали део чете, под командом Милицава Петровића, трго- вачког радника из Чачка (родом из Ртара), враћен је у Ужице, где је давао стражу све до повлачења партизанских снага из овог града у Санџак. Тада је и престао да постоји као војничка јединица.

Седма чета ЈБубићког батаљона Чачанског одреда, под командом учитеља Милије Ћусловића, упућена је из Ужица, преко Јелове го-

Душан Ћурђевић, други командант Драгачевског батаљона

Љубиша Тодоровић, други комесар Драгачевског батаљона

ре, Косјерића и Букова и стигла у село Пријездиће. Овде је, у саставу делова Ужичког одреда, посела одбрамбени положај. Задржала се до 25. новембра, када је претрпела жесток удар 342. немачке пешадијске дивизије. У борби је тешко рањен, па је подлегао ранама командир Милија Ћусловић. Страдало је и неколико бораца: Драгомир Милошевић Циго, Марко Милошевић, Радомир Милошевић, Ђурђе Павловић Ђука и Добросав Ћусловић су у покушају да из борбе извуку рањеног командира заробљени, одведени у Ваљево и стрељани на Крушику 27. новембра.

Са положаја је Седма љубићка чета, под командом заменика командира Витомира Вукосављевића, по наређењу штаба Ужичког НОП одреда, повучена, па преко Дивчибара, Тометиног Поља, Гојне Горе, Јанчића, Рожаца, Цагања и Пријевора, стигла, 26. новембра, у Чачак. Вукосављевић се у партизанској Команди места јавио Миленку Никшићу и пренео му какву је судбину чета доживела у првој и јединој борби. Одлуком Команде места и штаба Чачанског одреда, она је расформирана, а њени борци су остали у граду као стража.

НАПАД ЧЕТНИКА НА ЧАЧАК

После свега што се догодило са ослобођеним градовима у западној Србији (Ивањица, Ариље, Ужице, Пожега и други), све је говорило да четници припремају мучки и издајнички напад и на Чачак и Горњи Милановац.

У току припрема за последњи напад на немачки гарнизон у Краљеву, неки четнички официри, који су се и до тада више истицали као саботери, него као борци, изјашњавали су се отворено против настављања заједничке борбе против окупатора и тиме стварали капитулантско расположење у својим јединицама.

На састанку са Титом у Брајићима, 26. октобра, када је већ био сатеран у теснац протеклим догађајима, Дража Михаиловић више није могао да изврдава. Ипак, одбио је најбитније тачке предлога споразума о заједничкој борби против окупатора са мотивацијом да „још није време". Једино је на речима прихватио обавезу о ненападању између четника и партизана.

Ноћу између 27. и 28. октобра четници Вучка Игњатовића извукли су у Пожеги из воза и мучки, у Глумчу, убили Милана Благојевића Шпанца, команданта Првог шумадијског НОП одреда.

Сутрадан, 28. октобра, Дража Михаиловић је склопио нови, и још чвршћи, споразум са Миланом Недићем о заједничкој борби против партизана. Истог дана, према директиви добијеној с Равне горе, четнички штаб је сачинио план напада на Чачак. Мајор Радослав Ђурић је, 2. новембра, примио у Чачку, преко официра за везу поручника Нешковића, наређење Драже Михаиловића:

„1. Одмах и у току ноћи, под окриљем мрака, повући главнину наших снага са Краљева, остављајући најнужније делове ради прикривања одсуства наших трупа пред непријатељем.

2. Правац коетања Чачак. Распоред кретања извршити лично, узети Чачак и обезбедити га са ужичког правца. Партизанску команду разоружати и послати је на Равну Гору.

3. Други део опсаде скинути следеће ноћи и распоредити тако, да разоружа партизанско командно особље и људство, уколико се не би добровољно ставило под команду Југословенске војске у Отаџбини.

4. Артиљерију упутити првим ешалоном у правцу Брђана".

Потпис: „По заповести команданта, начелник горског штаба, потпуковник Драг. Т. Павловић".¹⁸⁴

Партизанско руководство сазнало је одмах за ово наређење Драже Михаиловића и ставило своје јединице у стање пуне приправности.

Четнички мајор Радослав Ђурић је лично обавестио руководство Чачанског НОП одреда да му је наређено од више команде да повуче четничке јединице са положаја на Краљеву. Ратко Митровић га је убеђивао да од своје команде тражи измену дедне такве тешке одлуке — како би била настављена заједничка борба против Немаца. Међутим, такав Ђурићев предлог Дража Михаиловић је одлучно одбацио.

Увече 3. новембра, у Оперативном штабу на положају код Краљева седели су последњи пут заједно Ратко Митровић, Павле Јакшић, Предраг Јевтић Шкепа, Средоје Урошевић и четнички официри Радослав Ђурић и Јован Дерок. Овде су се задесили и Милојко Ћирјаковић, бивши комесар Драгачевског батаљона, и Милија Перуничић, командир једне чете Драгачевског батаљона, који се после опоравка јавио на положај. За насталу ситуацију Митровић је од четничких представника тражио објашњење. Подсећао их је на одговорност пред народом и историјом због напуштања борбе и изневеравања обећања која су дали народу. Он је још покушао и да убеди Ђурића и Дерока како би одложили повлачење јединица и код своје Врховне команде инсистирали да промени одлуку. Мајор Ђурић је само рекао:

— Ја сам војник и морам да се покоравам наређењима своје команде!

После тога догађаји су се смењивали муњевитом брзином. . .

Већ изјутра, четници су, враћајући се са Краљева, у Мусиној Реци заробили партизански тенк. Убили су командира Тенковске чете Срећка Николића из Доње Трепче, тенкисту Франца Черпиншека, иначе изгнанника из Словеније, и Трифуна Јаковљевића из Кукића. Једног партизана су ранили.

У две маршевске колоне четници су се кретали правцем Краљево — Чачак.

Штаб Чачанског НОП одреда донео је одлуку да се крене ка Чачку, док су Краљевачки и Копаонички НОП одред, заједно са неким другим мањим партизанским јединицама, остали у опсади Краљева. Трнавски и Љубићки батаљон су усиљеним маршем похитали према Чачку.

Таковски батаљон се тада налазио на положајима према Крагујевцу и Руднику, а Драгачевски — око Пожеге, где је водио борбе против четника.

Марш два батаљона Чачанског одреда са Краљева није прошао без окршаја са четницима, који су успели да преотму и партизанску артиљерију.

Мудром одлуком штаба Чачанског одреда, Друга, Четврта и Пета чета Љубићког батаљона повучене су задњих дана октобра, када је било извесно да ће доћи до прекида сарадње са четницима, и упућене према Чачку. Прва и Трећа чета, заједно са штабом овог батаљона, остале су код Краљева да би се, после повлачења четника и усмеравања њихових снага ка Чачку, и оне пробијале — преко Мрчајеваца. У Мрчајевцима су четници Јована Дерока направили заседу, на коју су наишли Трећа и Прва љубићка чета и штаб Љубићког батаљона. Четници су лукавством покушали да разоружају партизане. Предложили су команданту батаљона Средоју Урошевићу да пође с њима „ради регулисања спорних ствари“. И док је Урошевић водио разговоре с капетаном Дероком, четници су почели да опкољавају партизане. Али, њихову намеру открила је омладинка Бранка Гајовић. Трећа и Прва љубићка чета су се потом развиле у стрелце. Четници су се повукли на првобитне положаје и отворили ватру. Браћа Средоје и Симо Урошевић мудро су командовали јединицом. Погинули су партизани Милентије Живковић из Доње Трепче и Миодраг Јовановић из Станчића, Партизанске снаге су се привремено повукле у Тамник.

Био је 4. новембар.

Четници су на Гушавцу у Мрчајевцима напали посаду партизанског топа, разоружали је и већим делом заробили, заједно са командантом батерије Ђорђем Миловановићем.

Из Тавника, да би избегли јака четничка упоришта дуж пута Мрчајевци—Чачак, борци две чете Љубићког батаљона су уз Западну Мораву кренули ка Чачку. Предводили су их Средоје Урошевић, Симо Урошевић и Секула Кујунџић. У Станчићима су их 5. новембра одушевљено дочекали мештани. Потом је марш настављен према Љубићу. У Чачак су стигли увече.

Трнавски батаљон је, идући од Краљева, наишао на четничку заседу 4. новембра у Мрсаћу. Сутрадан — и у Слатини, где је борба трајала од 18 до 20 часова. Разоружане су четничке страже у Слатини и Заблаћу. После борбе у Слатини, Ратко Митровић је, још једном, покушао да одврати четнике од братоубилачке борбе. Мајору Радославу Ђурићу упутио је писмени позив на преговоре у Горњој Жежевици. Циљ преговора: обустава непријатељстава. Међутим, Ђурић је наредио да се разоружају двојица партизана која су донела ову поруку, а Митровићу је на широко одговорио, нудећи му заштиту и положај у свом штабу. Што се преговора тиче, самоуверено је поручио да они више немају значаја, пошто су четници „већ освојили Пожегу, Ужице и Ариље, заробили партизански тенк, заробили батерију (топова), команданта Одред држе као таоца, разоружали 500 партизана...“ Разумљиво, Митровић је одбио Ђурићеву понуду, јер је било јасно да је у њој лажно приказана ситуација.

Усиљени марш партизанске колоне настављен је према Чачку. Истовремено су настављени жестоки окршаји по селима трнавског среза. У Рајцу, на Биљегама, Друга липничка чета Трнавског батаљона сукобила се са јаким четничким снагама, па је разбијена по деловима стигла у Бањицу. Четници су запленили један тешки митраљез и заробили групу бораца. Остале трнавске чете имале су

белике борбе у Липници и у Жељевици, које су трајале 6. новембра од седам до 13 часова. Четници су потучени, али су и партизани имали губитака. Погинуо је командир вода у Првој трнавској чети Боровоје Станић, члан КПЈ из Атенице. Рањен је, поред осталих, Александар Краљевић, командир Друге липничке чете. Четници су код цркве у Жељевици ухватили комунисту Добривоја Бабовића из Вапе и убили га код Кнежевића воденице.

Док је Ратко Митровић, бар посредством писама, преговарао са мајором Ђурићем у току марша противничких страна ка Чачку, слично је чинио и командант Чачанског одреда Момчило Радосављевић. Он је, са неколико сарадника, 5. новембра, отишао у војну касарну, где је била смештена четничка команда да би преговарао. Четници су то одбили, а Радосављевића и његове сараднике задржали као таоце. Одмах је реаговала партизанска Команда места: брзом акцијом заробљено је 10 четничких официра. Четницима је упућен ултиматум — да пусте Момчила Радосављевића ако желе да буду ослобођени њихови официри. Коначан биланс: уследила је размена.

И пре тога штаб Чачанског одреда и партизанска Команда места у Чачку тражили су начина да се спречи братоубилачка борба. Штаб Чачанског одреда је, наиме, још 3. новембра, издао проглас, у коме се каже:

„ПАРТИЗАНИ И ЧЕТНИЦИ!

СРПСКИ НАРОДЕ!

Пета колона васкрснула је поново. Поред свога трагичног искуства које је наш народ стекао, ипак су издајници успели да се ставе на чело једног дела народа, на чело војно-четничких одреда. Ми смо непрестано указивали на петокOLONашки рад многих водећих четничких личности. А данас је та издаја и достигла свој врхунац у наређењу самог Команданта четничких одреда Драже Михајловића, да се у циљу борбе против партизанских одреда повуку све трупе четника од Краљева. Издајници покушавају још једном ископати раку слободи и опстанку Српског народа. Крв невиних деце, жена и људи пада потпуно на вође четника. Ми смо чинили све да до тога не дође. Агенти немачки, Дража Михајловић, п. пуковник Павловић, Дратиша Васић притекли су у последњем часу Хитлеру, Недићу и Љотићу у помоћ.

Ч Е Т Н И Ц И !

Напустите своје издајничке вође, прилазите нашим борбеним одредима. Требите петокOLONаше, спречите братоубилачки рат. Крените с нама у борбу против окупатора и његових слугу.

П А Р Т И З А Н И !

Држите пушку чврсто у руци! Од вашег чврстог држања и немилосрдне борбе против издајника зависи судбина и опстанак нашег народа!

НАПРЕД У БОРБУ!
СМРТ ОКУПАТОРИМА!
СМРВИМО ИЗДАЈНИКЕ!¹⁸⁵

Прогласом се, омладини, огласио и Српски народноослободилачки омладински савез, који је истицао:

ОМЛАДИНО, ПОЈАВИЛИ СУ СЕ НОВИ ИЗДАЈНИЦИ КОЈИ ХОЋЕ
ДА РАЗБИЈУ... ЈЕДИНСТВО, КОЈИ ХОЋЕ БРАТОУБИЛАЧКУ БОРБУ
НАШЕГ НАРОДА.

Дража Михаиловић је пошао путем Косте Пећанца..¹⁸⁶

Некако истовремено, 3. новембра, проглашена је недеља „Све
за фронт“...

Четници нису прихватили позив да обуставе нападе на парти-
зане.

У таквој ситуацији партизанска Команда места у Чачку, на
челу са командантом Миленком Никшићем, предузела је енергичне
мере за одбрану града. Ангажована је Градска милиција, у коју су
укључени и припадници радних чета: Железничке, Техничког вода,
радници и раднице из радионица. Из Горњег Милановца пребачен је
један батаљон Другог шумадијског одреда да би помогао у одбрани
града.

Повољна је била околност што у Чачку, после разоружавања
четничке посадне чете, није било припадника покрета Драже Ми-
хаиловића под оружјем.

Штаб четничких одреда за Чачак послао је 5. новембра улти-
матум од 21 тачке партизанској команди у Чачку, који садржи прет-
њу да ће град бити опкољен ако се захтеви не прихвате. Командант
Миленко Никшић је одговорио да четничке захтеве мора да размотри
штаб Чачанског одреда и додао: „... По мом мишљењу за ово ће
бити компетентан једино штаб наше врховне команде“.¹⁸⁶³

Предвече 5. новембра, у Чачак је стигао ЈБубићки батаљон Ча-
чанског одреда и ојачао партизански одбрамбени бедем у граду. Ве-
лику забринутост изазвало је то што још није стигао Трнавски
батаљон са комесаром Одред Ратком Митровићем.

Међутим, у најкритичнијем тренутку и главнина овог батаљона
се, у ноћи између 5. и 6. новембра, кроз четнички осинак, преко
Бањице, Трнаве и Лознице, трчећим кораком сјурила поред чет-
ничких стража на Чачанско гробље и у зору 6. новембра ушла у
Чачак. Вест о пристизању Трнаваца и политичког комесара Чачан-
ског одреда брзо је прострујала кроз град и партизанске јединице
које су га браниле. Забринутост се губила, а расло је самопоуздање.

Окружни комитет КПЈ био је стално у заседању или су ње-
гови чланови крстарили по јединицама, помажући у организовању
одбрамбених положаја. Он је 6. новембра организовао велику мани-
фестацију, која је имала за циљ да се још једном покуша спречити
братоубилачка борба. На позив Одбора жена за помоћ фронту,
у поворку су се сврстале жене Чачка. На Великој пијаци, где се
окупила и маса омладине, старијег света и деце, Миленко Никшић,
командант места, говорио је о издаји четничког руководства. Маса
света је, потом, са тробојном заставом и транспарентом, на коме је
писало „Ми, мајке, жене и сестре тражимо обуставу братоубилачке
борбе“, кренула ка војној касарни. Издајници су у касарни одбили
разговор, отворили ватру на колону и ранили једну жену. Разум-
љиво, после таквог дочека, једна од свакако најхуманијих и нај-
дирљивијих људских поворки у то време била је принуђена да се

врати у град. Мада дочекана куршумима четничких издајника, ова манифестација оставила је снажан политички траг, јер је народу Чачка, још једном, на драматичан начин, разоткрила право издајничко лице четника Драже Михаиловића. Истог дана, на предлог Миленка Никшића, образована је делегација грађана од припадника партизанског и четничког покрета и упућена у штаб мајора Ђурића са захтевом да буде обустављена братоубилачка борба. Нажалост, ни овај покушај није уродио плодом. Битка за Чачак дојучерашњих савезника, услед непомирљивости четничких издајника, постала је неизбежна.

Врховни штаб НОПОЈ у Ужицу интензивно је пратио развој ситуације око Чачка и већ је 6. новембра, око 18,30 часова, у штаб Чачанског одреда стигао делегат, члан Врховног штаба НОПОЈ Бранко Пољанец. Он је пренео Титову основну замисао за одбрану града од четника...

Четници су организовали оружане акције по селима, припремајући напад на град. Једна њихова групација од око 500 људи из Остре, Горње и Доње Трепче напала је партизанску Команду позадине у Доњој Трепчи. Малобројна посада је после краћег отпора савладана, заробљена и одведена у Горњу Трепчу, а затим — преко Мојиша у Мрчајевце, где су сакупљани заробљени партизани. Један број заробљених партизанских бораца одведен је и у Бресницу, где је затворен у задружни дом.

Штаб Чачанског одреда још увек је припремао завршни чин одбране Чачка, који је, сигурно, започео када су три чете Љубић-

Жене Чачка тражиле су 6. новембра 1941. обуставу братоубилачке борбе

ког батаљона крајем октобра упућене са Краљева према Чачку. И судар с четницима две чете и штаба Љубићког батаљона код Мрчајеваца сигурно је утицао на даљи ток догађаја, јер су четници изгубили два дана — један управо у Мрчајевцима, а други у рејону Прељине, где се водила борба између четника и Пете љубићке чете под командом Рајка Танасковића. Прељина је тада очишћена од четника. Уствари, четничка колона капетана Дерока од око 1.500 људи, кретала се претходно према Прељини, одакле је имала задатак да развије своје јединице за борбу. Пошто је заузела Прељину, четничка колона је прешла реку Чемерницу и почела да поседа Љубићко брдо, почев од Коњевића. На овај положај пребачена је и артиљерија, јачине три топа.

Љубићки партизански батаљон добио је од штаба Чачанског одреда наређење да разбије ову четничку групацију. Пета љубићка чета је посела положај у Коњевићима. Командант батаљона Сређе Урошевић пребацио се камионом са Трећом четом до Коњевића и даље — до аеродрома у Прељини. Ова чета почела је одмах да наступа и да четнике туче с леђа. За то време капетан Дерок и његове јединице потисли су Пету љубићку чету, форсирали Чемерницу, пребацили артиљерију преко реке и поставили је на положај. Трећа чета је после борбе против четничке заштитнице успела да заузме Прељину. Погинуо је Милорад Мијушковић, партизански борац из Остре.

Све се ово догађало 6. новембра.

За то време Чачак је и даље утврђиван. Довожене су вреће с песком, прављене барикаде и заклони за митраљезе. Град је посебно утврђиван с јужне стране, одакле се очекивало надирање непријатељских тенкова. Минери Треће љубићке чете поставили су мине на прилазима центру града. Миниране су и улице које воде од Алвацинице — да би се спречио продор тенкова.

Најјача четничка групација окупила се у висини Чачанског гробља и војних касарни поред пута Краљево—Чачак. Уствари, код касарни и на северним падинама гробља био је четнички полазни положај.

Рачунало се да град опкољава, осим Дерокових, још око 2.000 четника, наоружаних пушкама, митраљезима, пушкомитраљезима, ручним бомбама, тромблонима. Руководилац напада био је мајор Ђурић, а под његовом командом били су капетан Дерок и капетан I класе Богдан Марјановић.

Сачувана заповест четничког штаба садржи замисао о нападу на Чачак:

ДНтаб четничких одреда
Југословенске војске за
Чачак и околину
О. Бр. 88

5 новембар 1941 г.

З А П О В Е С Т
Секција Чачак 1:100.000

Непријатељ — комунисти у јачини около 500 људи запосео је варош Чачак са тенденцијом да прошири своју акцију и у свим околним местима која се налазе ослобођена од стране Немаца.

По прикупљеним подацима њихове онаге у току ове ноћи налазе се овако распоређене:

150 људи држи Војни завод са истуреним јачим деловима у циљу свога обезбеђења ка болници и даље ка десној обали Мораве. Испред завода на 200 метара, у једној недовршеној кући, налази се плаеиран један тешки митраљез.

На југозападном делу вароши, тојест код Расадника (нашег бившег штаба) налази се једна слабија чета са једним тешким митраљезом пла-сираним код дрвеног моста.

Код каване „Белви“ (пут за Овчар) на западном делу вароши на-лази се концентрисана једна јача чета, такође са аутоматским оружјем.

Дуж целог бедема који води од каване „Белви“ до путничког моста на Морави, тојест до Љубића, налази се такође јачи део њихових снага које држе поседнут бедем тројкама и тешким и лаким аутоматским оружјем.

У самој вароши налази се полицијски одред јачине 120 људи.

У самом Љубићу налази се концентрисана њихова резерва непоз-нате јачине, али се цени околу 200 људи.

Задатак наших одреда је да се што пре овлада Чачком, неприја-тељ протера и уништи и њихова свака акција у потпуности сузбије и уништи.

Н А Р Е Ђ У Ј Е М

1) Деена нападна колона:

Јединице стављене под команду капетана
г. Дерока (са придодатом артиљеријом)

Напада правцем Мрчајевци—Мојсиње—Прељина—Коње-вићи—Љубић—Чачак.

За обезбеђење свога десног бока и позадине у Прељини задржати потребне резерве, за обезбеђење правца — Милановац.

Командант ће имати у виду да се Горња Горевница, а вероватно и остала ... села налазе у рукама комуниста. Реон дејства и зоне ширења одредиће командант по својој нахођењу но с тим да десна обала Мораве спада у рад средње колоне.

2) Средња нападна колона:

Трупе које се налазе под командом
пешадиског поручника г. Уроша Катанића

Напада правцем: Касарна—Завод—центар вароши.

Зона ширења десно: закључно друм Ивањички, а лево кључно Ивањички пут.

3) Лева нападна колона:

Командант капетан I класе
г. Бранислав Лазаревић
две чете — 150 пушака
два пушкомитраљеза

Напада правцем: Станојевића куће—Ивањички друм.

Зона ширења десно: закључно друм Ивањички, а лево десна обала реке Мораве.

4) Команданти нападних колоне одржаваће тесну везу међусобно како се неби међусобно укрштавали или раздвајали.

5) Нарочито водити рачуна да се штеди са муницијом и да се га-ђају искључиво они циљеви који се налазе на блиским одстојањима. По уласку у варош водити рачуна да се непријатељ ишчисти и (прегле^

дају?) поједине куће пошто ће покушавати да даје отпор из кућа, са кровова како уме и из осталих погодних објеката за одбрану.

6) Пошто ће се вршити концентрисање напада на варош команданти нападних колона водиће рачуна о везама за време напредовања кроз варош тако да се сви њихови делови по завршеном чишћењу својих реона сустигну у центру вароши, остављајући потребна обезбеђења и осигурања од појединачних остатака непријатељских снага који би покушали да прикривено дејствују у леђа.

7) Пошто постоји вероватноћа да ће непријатељска авијација у случају лепог времена вршити извиђање и дејство из ваздуха, команданти нападних колона скренуће пажњу својим старешинама да се на појаву авијације скривају и маскирају, а пропуштају становништво да се склони из вароши које буде желело.

8) По заузећу вароши Чачка трупе ће добијати храну из главне базе и кувати на најпогоднијим местима. База се налази у с. Парменцу, куда упућивати комесаре.

9) По заузимању Чачка командант Паковраћког одреда одмах ће са својим људством предузети полицијску дужност у вароши.

10) Почетак напада тачно у 6 часова. До овог времена команданти нападних колона код окриљем мрака и јутарње магле извршиће све припреме као и подилажење.

11) Ја ћу се налазити код леве нападне колоне дуж пута Ивањичког куда ми слати и све потребне извештаје.

Слобода или смрт..¹⁸⁷

Уговорени знак за распознавање међу четницима био је: „Ура на партизане!“ Смештај рањеника, по заповести, био је у Градској болници и у болници у Горњој Горевници.

Готово је истоветна заповест и за напад 6. новембра, пошто је он изостао претходног дана. Скренута је пажња да ће се партизани служити и лукавством „скидањем својих црвених значки“ или „стављањем четничких, као и употребом наших одела“.

Четници су били уверени у успех. Једино су се, судећи по заповестима, плашили могућих налета немачке авијације.

Карактеристична је и заповест о једном правцу четничких напада. Ову заповест потписао је 7. новембра у 9 часова капетан I класе Богдан Марјановић:

„Непријатељ се налази блокиран у вароши Чачку, а његови делови који су се повлачили са Краљевачког положаја местимично су потучени и дали отпор, а пад Љубића очекује се сваки час.

Задатак нашег одреда је да са западне и југозападне стране вароши Чачка спречи повлачење комунистичких банди из Чачка у правцу Гуче преко Јелице и Овчара ка Пожеги.

НАРЕЂУЈЕМ

1. Чета поручника Радојице Страњанца посешће положај гробље—Гучки друм и чим наше главне снаге од касарне и Љубића упадну у варош одмах ће кренути у варош датим правцем.

2. Чета смрти са људством штаба свога одреда поседа положај друм за Гучу — десна обала реке Мораве са задатком опкољавања западног дела вароши и уништења непријатеља који се повлачи, а потом упад у варош.

3. Коњички вод поседа парменачки положај (базу) и штити базу од пљачке, зауставља избегле комунистичке делове, апси и разоружава, потом продужује ка Чачку.

4. Паковраћски одред који је разоружан да се одмах наоружа и крене ка вароши предузимајући полицијску службу у вароши чим варош падне.

5. Ја ћу се налазити на правцу са четом смрти са својим штабом.
6. Почетак кад Дерокова колона упадне у Љубић и продужи на-
дирање ка Чачку...^{187a}

Међутим, догађаји су имали другачији ток, пошто су партизанске снаге спремно дочекале напад.

Распоред партизанских снага у одбрани града овако је изгледао.

Трнавски батаљон (без једне чете) држао је положај око кафане „Белви“ у Палилулама, па низ Градски бедем до друмског моста преко Западне Мораве. Батаљон није контролисао целу дужину Градског бедема, јер је и река Морава чинила велику природну препреку за нападаче. Главна тачка отпора уређена је код кафане „Белви“, где се и очекивао главни четнички удар.

Друга чета Љубићког батаљона посела је Војно-технички завод и железничку пругу према Краљеву.

Четврта чета Љубићког батаљона налазила се између Друге љубићке и Трнавског батаљона.

Градска милиција, заједно са радницима из радионица, посела је положаје североисточно од Друге љубићке чете — од Војно-техничког завода до десне обале Западне Мораве.

Батаљон бораца Другог шумадијског одреда посео је положај северно од Градске милиције, док се североисточно од њега налазла Прва љубићка чета — у рејону Љубића.

И по броју и по наоружању, партизанске снаге биле су слабије од четничких.

Пошто није имала довољно снага да форсира Чемерницу и разбије далеко надмоћније и технички опремљеније четничке јединице партизанска групација тражила је помоћ. Командант Љубићког батаљона Средоје Урошевић је успео да из Прељине успостави телефонску везу са штабом Чачанског одреда у Чачку. Предложио је да из града буде што пре упућено „једно јаче одељење, наоружано аутоматским оружјем, које би дејствовало од правца Чачка“ ка Љубићу. Замисао је била веома инвентивна, па је хитно прихваћена. Одмах је упућена група добро наоружаних бораца, које је предводио Радован Јовановић, заменик команданта Чачанског одреда, а у дејство су ступили и неки делови Прве љубићке чете. Тако су се од једном четнички положаји нашли на удару партизанске ватре и с чела и с леђа.

На уговорени знак — испаливање црвене ракете — група Радована Јовановића је из непосредне близине отворила ураганску ватру на четничке положаје, а потом извршила јуриш. Истовремено, од правца Прељине у напад је кренула Трећа, а од правца Коњевића Пета љубићка чета. Синхронизовани напад је у потпуности збунио четнике и унео праву пометњу у њихове редове. Силовитим јуришем партизани су освојили топове, а на читавом положају четници су се повлачили у неред...

Партизани су, тако, поново дошли у посед топова.

Са песмом, развијеном заставом и топовима партизански борци ушли су са Љубића у Чачак. За ово су одмах чули браниоци града. Успех на Љубићу појачао им је борбени дух.

У овој борби једва ее спасао четнички капетан Јован Дерок са ужом пратњом и малим бројем четника. Заробљено је око 500 његових људи. Већина четника је пуштена кућама, а официри су задржани ради ислеђивања.

У Ракови је погинуо, поред осталих, и капетан Дерок. . .

Победом на Љубићу уништена је ударна снага оне четничке колоне која се од Краљева повукла уз леву обалу Западне Мораве. Уједно, знатно је смањена ефикасност општег четничког напада на град Чачак. Заправо, Дерокова групација више није могла да запоседне железничку пругу Чачак—Ужице и тако прекине везу штаба Чачанског одреда са Врховним штабом НОПОЈ у Ужицу.

Читава операција на Љубићу ејајно је замишљена и још боље изведена.

Тада је штаб Чачанског одреда издао проглас, који је убациван у јединице нападача:

„СРПСКИ НАРОДЕ!

Рад пете колоне која је добила нове снаге приласком четничких вођа на челу са Дражом Михаиловићем, издајником Српског народа, Љотићу, Недићу и Пећанцу поново је загрозило слободу Српског народа.

Претварајући се неколико месеци као борци за народно ослобођење Дража Михаиловић и остали олош око њега надали су се да ће окупити један део народа око себе, да би у одлучном часу притекли Хитлеру у помоћ и заболи нож у леђа ослободилачкој борби народа.

Оваквим радом Дража Михаиловић успео је да око себе окупи и заведе један део поштених официра и подофицира, да баца прашину у очи великом делу нашег народа.

Ових дана када је Хитлеровим разбојеичким трупам у Србији претио слом Дража Михаиловић се је појавио у правој својој улози Недића бр. 2, подмуклог и утолико опаснијег издајника и агента немачких фашиста.

СРБИ, УПИСАНИ У ЧЕТНИКЕ!

Ваше вође су издале ствар за коју сте пошли у борбу, узели пушку и лили крв. Ваше вође су отвориле пут немачким паликућама и крвожедним убицама. Они хоће помоћу њих да доведу поново окупаторе у наша села и градове, који ће убијати вашу децу и вас, палити ваше домове, уништавати наш народ. Да ли сте ви узели пушку и оставили своју кућу да опседате Чачак или Краљево, да тучете Немце и ~~и~~ Србе? Да ли топови које ми имамо треба да бомбардују ваша села или ваше куће, као што су чинили издајнички разбојници који вас воде.

Наши су партизани снажним налетом поново узели те топове и то ће бити сигурна гаранција да ће бити употребљени против непријатеља и његових слугу.

Ми се обраћамо вама поштеним и родољубивим Србима који сте пошли у четнике да би се борили за слободу нашег народа и позивамо вас да напустите своје издајничке вође и да заједно са партизанским одредима наставите борбу против окупатора, против издајника Љотића, Недића, Пећанца и Драже Михаиловића, тих нових и горих Бранковића, какве није запамтила историја. Не дозволите срамним издајницима да вас искористе као помоћ Хитлеру, згазите те продане душе. Напред у заједничку борбу!

СРПСКИ НАРОДЕ!

Доста си пута био преварен и бачен у ропство, јер си имао поверења у људе који су ти о глави радили, који су те издавали и у ланце бацали. У овим отсутним часовима када се води борба на живот и смрт са најгорим непријатељем народа, са немачким целатима, у часовима када се ради о твојој судбини и будућности, не дозволи да те опет преваре издајници над издајницима као што су те издали 6 априла.

Грађани Чачка су се могли јуче уверити за кога се боре ти крвави бандити, који су пуцали на хиљаде жена и деце који су хтели да спрече братоубилачку борбу. Господа издајници наредили су да се пуца не на Немце, не на наоружане људе, већ на мајке, жене, еестре и децу, који су пошли заједно без обзира да ли су њихови сршови и браћа у партизанским или четничким редовима.

СРПСКИ РОДОЉУБИ!

Не дајте никакве помоћи тим проданим душама које су жедне Српске крви. Гоните их и требите из својих редова! Имајте на уму да смо увек страдали због издајника. Стварајте чврсто јединство, ступајте у наше Народно-ослободилачке одреде без обзира где сте до сада били. Сваком поштеном родољубу ту је место, јер нема данас друге војске која хоће борбу са непријатељем — немачким окупатором. Само и једино тако, ако се чврсто слијемо у херојске Народно-ослободилачке одреде победићемо непријатеља, извојевати слободу, уништити гнусне издајнике.

ДРУГОВИ ПАРТИЗАНИ!

Ви сте славом и поштовањем овенчали име наших одреда. Бити партизан је највећа част — то значи бити предан и храбар борац против фашиста и његових слугу, то значи бити најбољи заштитник интереса народа.

Данас на вае, херојске синове народа, пада још већа и часнија задаћа: наши су одреди једини око којих се данас окупљају сви поштени родољуби наше земље. Ви морате данас бити стојер око кога ће се окупити све што је поштено и што жели да се бори за слободу. Ви ћете примером свога херојства, дисциплином и пожртвовањем створити још хиљаде и хиљаде нових достојних бораца партизанских одреда.

ЖИВЕЛО ЈЕДИНСТВО СРПСКОГ НАРОДА У БОРБИ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ СЛУГУ!

ДОЛЕ ГНУСНИ БРАНКОВИЋИ: ДРАЖА МИХАИЛОВИЋ, ЉОТИЋ, НЕДИЋ И ПЕЋАНАЦ!

ЖИВЕЛИ ХЕРОЈСКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕДИ!

ЖИВЕЛА ПОБЕДА И СЛОБОДА СРПСКОГ НАРОДА!

7 новембра 1941 године
Чачак

ШТАБ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА „ДР ДРАГИША
МИШОВИЋ.“ ЗА ОКРУГ ЧАЧАНСКИ.¹⁸⁸

Апел Чачанског одреда наишао је на одјек код једног родољуба и антифашисте из редова четника: Гвозден Шипетић, командир Грабске чете Јеличког четничког одреда, напустио је положај на Чачанском гробљу, јавно изјавио да не жели братоубилачку борбу и повукао се, са својим људима, у родно село Граб. Успут је имао, на гробену планине Јелице, мањи сукоб са четницима који су се окупали око Чедомира Вујовића из Граба, заменика начелника штаба Јеличког четничког одреда.

Четнички ултиматум за предају партизана истицао је...
Уствари, било их је неколико. Најпре су 6. новембра Момчилу Радосављевићу упућени „услови споразума“:

„1.—Преформирање партизанских јединица које су (се) до сада базирале на политичкој основи у постојеће војно-четничке одреде под командом пуковника госп. Драже Михаиловића, који је за то наменован указом Њ. В. Краља.

2.—Обострано скидање знакова који немају обележје југословенске војске.

3.—Укидање народно-ослободилачких одбора. Смена огаптинских управа и постављање нових.

4.—Пошто је наша држава монархија, то мора сваки да призна Њ. В. Краља и да се за њега и отаџбину бори против окупатора. Свако ко против овога буде радио, кратким путем биће суђен.

5.—Од преформираних партизанских одреда, ко жели може ући наоружан у Југословенску војску у циљу настављања борбе против окупатора. Остали имају предати оружје, да би се дало онима који хоће да се боре под војничком заставом.

6.—У војничке редове улази се са чином који је имао у војсци.

7.—Распоред јединица извршиће Врховни командант,

8.—Предње се има спровести у реонима за које је надлежан Момчило Радосављевић.

9.—Рок одговора је до 16 часова данас.

10.—Ако приликом уласка војних четника у Чачак пухше и једна пушка од стране партизана, предњи споразум аутоматски отпада и цела ствар биће решена оружјем.

6. новембра 1941. г.

у 11.30 часе.

ЧАЧАК

КОМАНДАНТ ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ

ђенералштабни мајор

Рад. Ђ. Ђурић.¹⁸⁹

Очигледно се, по Ђурићевој замисли, не ради ни о каквом споразуму, већ о захтеву да партизани једноставно положе оружје. Пошто штаб Чачанског НОП одреда, из разумљивих разлога, није прихватио овакав дрзак захтев, Ђурић се поново обратио Радосављевићу:

„Ми смо сви поданици Краљевине Југославије и Краља Петра II. У нашој држави може да постоји само једна војска окупљена око оних делова војске који се нису предали окупатору, према томе за неки споразум, на основу који је досад био, не може бити заснован на бази пуног поверења, јер се то поверење у досадашњем раду потпуно проиграло. С тога другог пута и начина за обуставу непријатељства нема. Ви сте свесни дате заклетве... Верујем да ће велики број браће која се налазе сада у Чачку положити оружје а да неће ни метка опалити као што је до сада... С тога одговорност за братоубилачка непријатељства пашће на она лица која хоће да подвоје људе и да створе нову војску која није призната нашим законима...

Према свему изнетом једини начин да се обуставе непријатељства је да примите у потпуности постављене услове који су у интересу нашег народа...

Поново одговор, на постављене услове, очекујем данас до 18.30 часова.¹⁹⁰

Мајор Ђурић се служио, ето, клеветама, заборављајући једноставно да су управо четници проиграли поверење партизана и народа. Није хтео да призна истину — да су четници кренули у братоубилачку борбу.

Ултиматум је продужен до 01,00 часова 7. новембра. Затим — до 08,00. Још претходног дана захтевано је да партизани безусловно предају оружје и да се потчине четничкој команди. Мајор Ђурић је писао Момчилу Радосављевићу:

„Ако усвојите цео споразум од 6. ов. месеца онда сада може бити разговора око спровођења детаља споразума. Писку жена и деце ви ћете спречити ако примите постављене услове.

Последњи број Вашег листа Борбе изнео је гледиште Вашег главног штаба у Ужицу, т. ј. да ступа у отворену борбу са нама, према томе не може бити разговора о споразуму ширег обима нити би могло бити разговора о локалном споразуму да нисам месец дана раме уз раме руководио борбама око Краљева и био до крајњих граница искрен, па са свима познаницима из Ваших кругова био сам у обхођењу и држању можда искрени(ји) но што би ми дозвољавала моја службена дужност.

Пошто више немам поверења нарочито у Ваш главни штаб за који сам у току ноћи прикупио и добио мау података конкретних, то Вам последњи пут пружам прилику да спречите брато-убилачку борбу, а ко појединачно не пристаје на споразум има да положи оружје милом или силом. Лични контакт са познаницима примам само ако сте усвојили споразум. Као доказ да сте усвојили споразум повуците митраљезе са кућа према болници и на железничкој прузи, а ви познаници лично изволите дођите у касарну.

Мине постављене на појединим местима такође уклоните јер каписле које сте тражили из Трнавe неће Вам стићи на време. Такође не надајте се ни помоћи о којој сте јуче разговарали а то је од I Шумадиског одреда и од делова Ратка Митровића јер сам предузео све војне мере да шумадишке партизане разбијем а са батаљоном Јевтића где је био Ратко свршено је у току јучерашњег дана.

Пошто остаје време кратко до већ наређене акције јер нисте на време одговорили то изволите доћи у касарну тачно у пола седам где ћу Вас примити у циљу утврђивања детаља споразума. До пола седам очекујем одговор. По истеку тога времена прекидам све могућности и нећу примргти никаква даља тражења и објашњења...“¹⁹¹

Док су писали ове ултиматуме, четници су у Атеници и суседним насељима похватили повелику групу припадника партизанског покрета и затворили их у војну касарну. Претходно су похапшени 2. и 3. новембра били затворени у једну сеоску кућу, па одведени у касарну, где је наредних дана био велики четнички затвор. Они су се овде затекли и кад је држан као талац Момчило Радосављевић, командант Чачанског одреда. У касарни је било затворено 112 припадника партизанског покрета. Љубица Трипковић је осведочила како је са њима поступано:

„У нашу собу су стално упадали са отшрафљеним бомбама и говорили да их наш живот не кошта више од пепела са цигарете; само ако нешто приметите, бомбе ће бацити у собу... Нама су стално претили, а кад би дошао код нас неки обичан четник, тј. без отшрафљене бомбе — ми смо их убеђивали и говорили им против кога се боре и у кога пуцају“.¹⁹²

Страховити пораз Драже Михаиловића у борби у околини Чачка

Чачак, 7 новембра

Чистећи терен од чета издајника Драже Михаиловића, једна наша чета од 100 бораца ступила је 7 новембра у 3 часа ноћу на линији Прељина - Коњевић у борбу с 300 четника који су били наоружани с неколико тешких и лаких митраљеза. Када су видели да их партизани опкољавају, они су осули на цело-средне близине ватру из топова. Срушили су неколико кућа и поубијали невину децу и жене. После кратке борбе, убијено је 30 четника, око 100 четника је заробљено, а међу заробљеним налазе се око 10 официра и подофицира. Заробљена су 2 тешка митраљеза, 3 пушкомитраљеза и 3 топа које су четници повлачећи се са краљевачког фронта украли од партизана. Остали четници, разбијени, разбегли су се у паничном страху бацајући са себе оружје. Партизани су имали једног друга мртвог и два рањена.

Новинска вест о поразу четника код Чачка

Борба на Љубићу, у којој су поражени Дерокови четници, прекинула је сваке преговоре и разговоре између партизана и четника Драже Михаиловића, који је своје одреде позвао не да се обрачунавају с Немцима, већ истинским устаницима, родољубима и антифашистима — партизанима и комунистима.

После завршеног задатка на Љубићу, Трећа и Пета чета Љубићког батаљона нашле су се у резерви одбране Чачка.

Четници су се уздали у два тенка „хочкис“, који су се налазили у рејону касарне 19. артиљеријског пука. И заиста, тачно у 16,30 часова 7. новембра, после истека времена које су у свом последњем ултиматуму четници дали браниоцима града, један тенк је кренуо у град, отварајући митраљеску ватру на положаје Друге и Четврте љубићке чете. Истовремено је група четника са Чачанског гробља напала на одбрамбене положаје Трнавског партизанског батаљона. Одбрамбени положај се повијао пред надмоћнијим непријатељем, али је одолео. Четнички тенк се заглавио у једном јарку у Алвациници, а други, из неразјашњених разлога, није ни покретан.

Спуштала се ноћ.

Главни четнички удар испољавао се правцем Јездинско поље — Градски бедем.

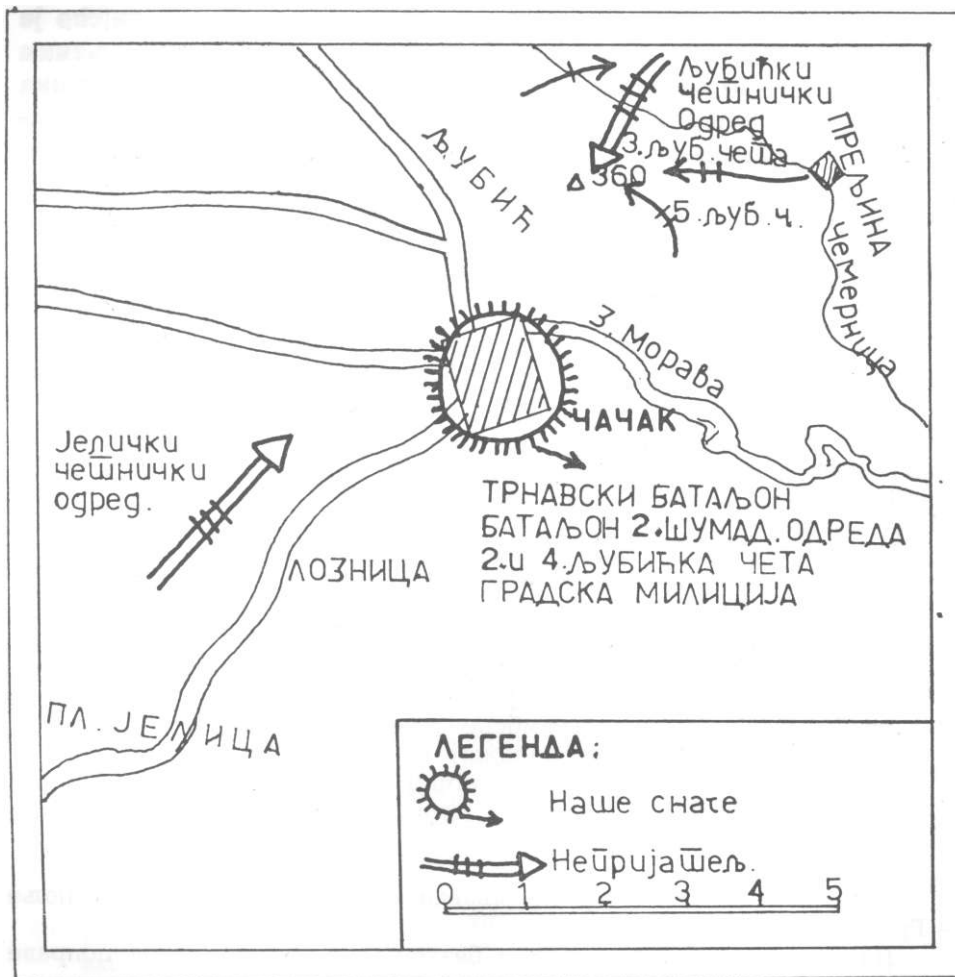
Партизани су упорно, али и безуспешно, настојали да поправе топове.

Пуцало је са свих страна. Око поноћи четници су са Чачанског гробља успели да продру до кафане „Белви“ и да тромблонима же-

стоко туку положаје Трнавског батаљона. Кроз кишну ноћ прола-
мале су се експлозије. Партизани су исказивали велику храброст
и умешност. Заједно са борцима из чета и батаљона, пушкама су
вешто руковали радници из партизанских радионица и омладинци.
Нису изостајали ни партијски активисти, ни одборници.

У јеку борбе на Железничку станицу стигла је из Ужица
композиција блиндираних фургона са муницијом, коју је допремила
група бораца Драгачевског батаљона под командом Милорада Мила
Митровића и Владана Јовашевића. На пошиљкама бомби писало је
оно охрабрујуће: „Пали, не жали!”

Тада је Трнавски батаљон ојачан увођењем у борбу и резерви.
Четнички напад је слабио, а ватра партизанских бораца — пошто
је већ било доста муниције — постајала је све жешћа. Већ око

НАПАД ЧЕТНИКА НА ОСЛОБОЂЕНИ ЧАЧАК 6 и 7. XI. 1941.

02,00 часова 8. новембра партизани су извршили силовит против-напад према Лозници и из круга Војно-техничког завода. Изненађени, четници су се дали у безглаво бекство. Многи су бацали оружје, многи заробљени. Заплењена је и већа количина оружја и друге ратне опреме.

Неколико партизанских бораца је погинуло: Радисав Гавриловић из Љубића, Драгослав Дмитровић из Грабовице, Ђорђе Кнол из Чачка...

Чачку се у зору 8. новембра 1941. године поново осмехнула зора слободе. Рођен је нови дан слободе. Издајнички четнички напад је сломен, а партизани су гонили бивше нападаче по ширем рејону Чачка. Четнички капетан Јован Дорек је, бежећи са Љубића, погинуо у Ракови. Трећа љубићка чета је поново ослободила Прељину и више није наилазила на отпор све до Доње Трепче. Четврта љубићка је истерала четнике из Мрчајеваца. Ослобођени су и партизански борци из четничког затвора у Вресници. У Гучи су партизани предухитрили четнике: Посадна чета је у муњевитом налету, 8. новембра, разоружала припаднике четничке посадне јединице и оне који су побегли из Чачка. Ухватила је Богдана Марјановића, четничког команданта Чачка, и Исидора Драмлића, командира Гучке четничке чете. Обојица су, по налогу Врховног штаба НОПОЈ, упућени у Ужице, али је Драмлић, по пресуди партизанског суда, успут стрељан.¹⁹³

Борба на Чачку била је највећи окршај између партизана и четника у устаничкој Србији 1941. године.

Из мноштва од 400 заробљених четника издвојени су официри, подофицири и жандарми, одведени у затворе и против њих је поведена истрага. Већина заробљених је код Соколског дома, добила следовање хране, а затим им се обратио Ратко Митровић, указујући на издајничко држање Драже Михаиловића и његових команданата, и нудећи им да ступе у партизанске редове — у борбу против окупатора и домаћих издајника, или да иду својим кућама. Прво решење је прихватило неколико мобилисаних, а остали су, правдајући се да су присиљени да ступе у четничке редове, кренули кућама, срећни што су се извукли из неприлика.

У суштини, партизанска команда поступала је према заробљеницима у духу наредбе Врховног штаба НОПОЈ, која је издата 8. новембра:

„Свим штабовима, политичким комесарима и борцима народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије.

НАРЕЂЕЊЕ

У вези са последњим догађајима у којима су војно-четнички одреди иступали са оружаним снагама против партизанских одреда — догађају се многобројне појаве зверског мучења, пребијања и убијања наших партизана и курира од стране разних окорелих зликоваца који се налазе у тим војно-четничким одредима — упућујемо следеће наређење свим нашим одредима:

1. Под претњом смртне казне забрањује се одговарати на те злочине поступцима који нису дозвољени у партизанским редовима.

а) Малтретирање, пребијање или било какво испољавање личне мржње према заробљеницима који падају у наше руке;

б) Апсолутно је недозвољено малтретирање и злостављање становништва на оним подручјима где се воде борбе, иако оно није наложено нама.

2. Заробљени непријатељски официри и војници имају се стражарно спровести најближим партизанским командама, које ће онда саме предузети истрагу против појединаца из редова заробљеника за које се непобитно докаже да су вршили било какво зверство или насиље.

3. Наши штабови и војне партизанске јединице на терену имају на лицу места испитати сваки конкретан случај злостављања наших људи или сељака од стране четника, све то записнички утврдити и по сведоцима подписати и онда доставити то Главном или Врховном штабу.

Наше војно партизанске јединице дужне су више од свих строго да поштују ратничка правила и високо држати неокаљану заставу наших херојских партизанских одреда Југославије.

Смрт фашизму — Слобода народу.

За
Врховни штаб
народноослободилачких партизанских одреда
Југославије
Т и т о".¹⁹⁴

Дух ове наредбе дословно је спровођен у чачанском крају.

Град Чачак је, 9. новембра, у сали хотела „Крен“, слободарски славио 24. годишњицу октобарске социјалистичке револуције у Русији, али и сјајну победу над националним издајницима — четницима. Лист „Борба“, орган КПЈ, писао је о томе у броју од 13. новембра 1941. године:

„У 18 часова, и поред великих сталеих борби које се воде у околини, упркос двочасовном кружењу авиона који је митраљирао, одржана је прослава Октобарске револуције. Дворана је била мала да прими реку народа који се слио на прославу. Бина је била украшена совјетским, партизанским и енглеским заставама, сликама Лењина, Стаљина, српског првоборца др Драгише Мишовића и транспарентима. Прослава је почела певањем „Интернационале“, а онда је друг Јовановић отворио свечаност и говорио о овом великом празнику... У име Партије говорио је друг

Заробљено 400 четника код Чачка

Чачак, 8 новембра

Трупе издајничке равногорске официрске клике Драже Михаиловића покушале су 7 новембра напад на Чачак и партизанским противнападом су разбијене и уништене. Истеране су и из касарне у којој су се биле забарикадирале. До сада је заробљено око 400 четника и велики плен. У плену су 4 митраљеза, 4 пушкомиљеза, одећа и обуће за 400 људи, намирница у изобиљу, итд. Наставља се чишћење терева у околини Чачка.

Новинска вест о заробљавању четника

Минић „О значају Октобарске револуције“, а затим је друг командант одреда Радосављевић говорио о „Црвеној армији и партизанима“. Потом су прочитани телеграми... Прослава је настављена говором омладинца В. Милошевића и другарице партизанке Л. Ивковић, чији су говори примљени са великим одушевљењем. Затим се прешло на забавни део програма. Нарочито одушевљење изазвао је хор партизана и партизанки Љубићке чете који је певао словенске песме”.¹⁹⁵

Групе бораца Драгачевског батаљона учествовале су 7. новембра на дрослави годишњице октобарске револуције у Улсицу и Пожеги.

Дан-два после неуспелог четничког напада на Чачак образована је делегација грађана, која је отишла на Равну гору у четничку Врховну команду и изразила жељу народа чачанског краја да се обустави братоубилачка борба. Осорно је примљена код четничког потпуковника Драгослава Павловића, па се вратила у Чачак. Друга делегација упућена је у Врховни штаб НОПОЈ, где ју је примио Јосип Броз Тито у присуству Едварда Кардеља, Михе Маринка, Митра Бакића и још неколико блиских сарадника. По обављеном разговору, чланови делегације су одведени на вечеру у хотел „Златибор“, а потом се возом вратили у Чачак, где су истицали да су импресионирани пријемом у Ужицу.

У одбрани Чачка потврђена је крајна партизанска упорност, уз толеранцију у настојањима да се не цепа јединствени фронт устаничких снага у борби против окупатора и њихових помагача. На тој платформи окупљали су се сви антифашисти. Посведочила је ово, на потресан начин, манифестација жена под паролом „Ми мајке, жене и сестре тражимо обуставу братоубилачке борбе“. Међутим, издајце су остале — издајнице. Народ Чачка и околине схватио је партизанску искреност, доследност и верност геслу да је „борба против окупатора први и најважнији задатак“.

У одбрани Чачка потврђена је крајња партизанска упорност, штаба Чачанског одреда и Команде места. Одбрана града није била статична. Започела је окршајима са четницима од повлачења са краљевачког фронта. У ове борбе укључена су оба расположива батаљона — Љубићки и Трнавски. Четници су тако губили у времену, што је омогућавало да се Чачак добро припреми за одбрану. Штаб Чачанског одреда и штабови батаљона, посебно Љубићког, показали су да су дорасли и једној таквој драматичној ситуацији коју су четници наметнули. Извођени су маневри, убацивање јединице у борбу где непријатељ није очекивао, благовремено су у окршаје увођене јединице из резерве. У тим критичким моментима осведочена је бриљантна морално-политичка снага партијске организације Чачка и Чачанског одреда. Једино се на тај начин и успело да се, уз минималне сопствене губитке, разбију далеко надмоћније и технички опремљеније јединице нападача.

Партија је и у условима четничког пораза настојала да изолује и разобличи у првом реду четничке команданте — издајнике. На овом задатку ангажоване су и жене из четничких породица, позивајући своје синове, браћу и мужеве да не слушају своје ко-

Манданте, Већ да се обезбеди јединство у борби против фашиста. Жене Чачка су 12. новембра у том смислу издале и проглас, у коме се каже:

„МАЈКЕ, ЖЕНЕ, СЕСТРЕ!
СВЕ РОДОЉУБИВЕ СРПКИЊЕ ГРАДА И СЕЛА!

Обраћамо се вама које сте послале своје најмилије у борбу против крвавог окупатора и које стојите данас збуњене пред овим што се догађа. Ви се питате зашто отац пуца у сина, брат у брата. Зашто се пролива братска крв, а кад је окупатор још у земљи скоро пред вратима.

Они који су издали нашу земљу 6 априла, они који никада нису желели добро народу увукли су се у редове четника. Наметнули су се за вође поштеним српским родољубима, четницима, не да их воде у борбу против окупатора, већ у намери да омету борбу за слободу. И они су ти који су завели ваше синове и браћу да убијају једни друге. Они су ти који су у најотсутнијем часу повукли своје снаге са фронта и отворили пут непријатељу. Њихове чете су опселе Чачак и претиле да сваког тренутка пролију братеку крв.

МАЈКЕ!

Сећате ли се како су вас и вашу децу дочекали пред касарном, када сте сврстане у хиљадите редове са српском заставом на челу, тражиле од њих да обуставе братоубилачку борбу.

На ваше жеље и захтеве одговорили су плотунима. На вас, на вашу децу, коју сте носили на рукама, пуцали су. Нису их такле ваше сузе, ни крици из срца ишчупани.

Смејали су вам се и претили они који су завели ваше синове.

МАЈКЕ, ви које још нисте могле заборавити страхоте прошлога рата, ви којима је крвави непријатељ убио сина, мужа, брата, оставио вас без крова, да ли данас можете гледати мирно на све ово? Не можете и не дозволите да фашистички злочинци сеју семе раздора међу вашом децом. ЗАУСТАВИ РУКУ СИНА која се окренула против народа и његове слободе.

РОДОЉУБИВЕ СРПКИЊЕ!

ПРЕЗРИТЕ нове Бранковрхће са Равне Горе и збијте се као једна у чврст и јединствен фронт слободе нашег народа.

Окупимо се око наших Народно-ослободилачких одреда, који нас бране и штите од подивљалих хитлеровских хорди.

Пружимо сву помоћ онима који се боре за нашу слободу, бољи живот нас и наше деце у новој слободној Србији!

Живела јединствена народноослободилачка борба!

Све снаге на окуп против фашистичког окупатора — за слободу и лепшу будућност народа! Све за фронт!

12 новембар 1941 године
Ж Е Н Е Ч А Ч К А".¹⁹⁶

Узалудни су били и овакви апели, писани срцем народа: четнички команданти у чачанском крају, следећи и извршавајући политику Врховне команде Драже Михаиловића, водили су своје јединице у издају. Заборавили су на окупатора, своје оружје уперили су у партизана, надајући се да ће уништити партизански и комунистички покрет.

Али, тешко су се преварили.

НАПАД ЧЕТНИКА НА ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ

После три пута поновљеног напада немачког окупатора на Горњи Милановац и саботерско-издајничког држања четника у договорима, продубљен је јаз неповерења између партизана и припадника покрета Драже Михаиловића у таковском срезу.

Четници су, 4. новембра, покушали да се извуку из Горњег Милановца како би концентрисали своје снаге за општи напад на град. Њихове намере осујетила је Трећа таковска чета, која их је разоружала. Звонко Вучковић, командант Таковског четничког одреда, затражио је интервенцију штаба Таковског партизанског батаљона, уверавајући све да је он за сарадњу. Након тога, четницима је враћено оружје.

У знаку сарадње организован је, 6. новембра, велики народни збор у Прањанима, на коме су говорили четнички мајор Миодраг Палошевић и Радисав Недељковић, члан Среског комитета КПЈ за срез таковски. Говорници су посебно указали да је неопходна заједничка борба и сарадња у њој.

Међутим, четници су одмах показали како схватају ову сарадњу: ухватили су Миленка Јевтовића и Милована Пауновића, борце Треће таковске партизанске чете из Леушића, одвели их на Равну гору и после свирепог мучења убили. Ухватили су и предали Немцима Драгишу Николића, истакнутог партијског радника, који је касније стрељан на Крушику код Ваљева.

Партизани су 6. новембра прославили у Горњем Милановцу 24. годишњицу октобарске социјалистичке револуције. На тргу, у подне, сјатила се маса света, која је носила црвене заставе и транспаренте. Окупљеним људима говорили су Миливоје Ђилас, комесар Таковског батаљона, и Милић Лукић, члан Среског комитета КПЈ за срез таковски, истичући значај октобарске револуције, а посебно указујући на успехе у борби против фашизма коју воде Црвена армија и југословенски партизани. Увече је у интернату Гимназије одржана свечана академија. Четници су, међутим, одговорили противакцијом: вршили су „заклетву на верност краљу Петру II”.

Због све жешћих напада Немаца и недићеваца на Горњи Милановац, као и због непосредне опасности да град буде нападнут од четника, штаб Чачанског одреда затражио је од Врховног штаба НОПОЈ да из Ужица хитно буду враћене таковске партизанске чете. Предлог је прихваћен, па су таковски партизани, користећи блиндирани воз, враћени у свој крај. Штаб Чачанског одреда упозоравао је да четници припремају напад на Горњи Милановац. Четници су покушали да од овог одврате пажњу. Тако је капетан I класе Раде Стојановић, Црногорац, уверавао неке партизане да он не жели братоубилачку борбу, а баш је он руководио нападом на партизане у Горњем Милановцу у ноћи између 7. и 8. новембра.

Уочи овог напада снаге Таковског батаљона биле су овако распоређене: Прва и Друга чета у Горњем Милановцу, Друга у Белом Пољу (на обезбеђењу пута Крагујевац—Горњи Милановац), а Четврта на Руднику. У Горњи Милановац стигао је и један део Другог шумадијског одреда. Део бораца задржан је са Првом та-

ковском четом у Горњем Милановцу, а остали су продужили према Чачку, где су учествовали у одбрани града.

Распоред партизанских снага у Горњем Милановцу: Прва чета, са Шумадинцима, у згради Болнице, а Трећа у такозваном Сиротињском дому. Један вод Треће чете давао је обезбеђење на Пошти и Железничкој станици. Постојао је договор о заједничким ноћним патролама — партизанским и четничким. Штаб Таковског партизанског батаљона био је смештен у згради брусничке општине, преко пута Болнице. Партизанске чете у граду имале су и задатак да, у случају потребе, шаљу појачања Другој или Четвртој таковској чети.

Четничке јединице биле су смештене у касарни, а један део (око 100 људи) налазио се у Крсмановића кафани у центру града.

Односи између четника и партизана били су затетнути. Увече 7. новембра четници нису пошли у патролу. Трећа таковска чета имала је информације да четници припремају напад. О овоме је једна партизанска патрола (Радош Недић и Војимир Пурић) обавестила штаб Таковског батаљона. Међутим, командант Бранко Ракић је, верујући у речи четничког команданта Звонка Вучковића, истицао да се не треба плашити напада. Ипак, Трећа таковска чета је истурила заседу према касарни да би пратила кретање четника и епречила њихов покрет према главнини ове партизанске чете. Друга заседа постављена је на брду више гробља са задатком да прати покрете четника од Равне горе и контролише пут од Такова. Остали борци налазили су се под оружјем у Сиротињском дому.

Око пола ноћи погашена су светла у граду. Прекинуте су и телефонске везе. Једна партизанска патрола је надалеко од касарне приморала групу четника да се врати и не продре према Сиротињском дому.

Четника је у Горњем Милановцу било знатно више него што су партизани знали. Користећи мрак, неке њихове снаге су дошле у град. Опкољена је и нападнута Болница. Део бораца који је био у приземљу успео је да се под борбом извуче. Преосталима је командир Војо Булатовић, издајнички се држећи, саветовао да се предају. Тако су четници заробили већи део бораца Прве таковске чете и Другог шумадијског одреда, међу којима је било и рањеника.

Када је почела борба код Болнице, Трећа таковска чета се тамо упутила. Стигла је на око 500 метара до места окршаја, али је ватра престала и само су се чула појединачна пушкарања у Луњевици. У повратку, чета је посела положај изнад касарне, али је схваћено да су четници многобројнији, па је одлучено да се јединица пробија из Горњег Милановца. На брду изнад касарне вођена је жестока борба, али су се партизани пробили, прешли пругу и преко Велеречи и Невада стигли у Врбаву, где је тада Друга таковска партизанска чета држала положај.

Четници су у Горњем Милановцу заробили око 150 партизана.¹⁹⁷

Четнички командант Звонко Вучковић је јуна 1942. године дао сзоје виђење збивања у рејону Горњег Милановца од 4. до 10. новембра 1941:

„4 новембра 1941. године у 16 час. када сам се налазио на састанку поводом питања одбране Милановца са комунистичким командантом батаљона Ракићем позват сам на телефон из Брајића од Начелника Горског штаба потпуковника Павловића који ми је тада кратко наредио да одмах нападнем комунисте и да их разоружам. Капетан Рељић командант места и командант одреда који је тада стигао у Милановац капетан Стојановић (из С. Љуљака) решили су да ја одем у Брајиће и лично обавестим потпуковника Павловића да је његово наређење сада немогуће извршити јер није код војника створено потребно расположење јер смо баш тих дана у Милановцу успели да успоставимо релативно добре односе. Потпуковник Павловић одбио је ове моје разлоге и наредио да ми у Милановцу поступимо одмах по издатом наређењу. По повратку у Милановац нашао сам капетана Рељића, Стојановића са одредом и остале офицере (десетрша) извучене из Милановца у С. Брусницу (Поњавића куће) објаснили су ми да су тако урадили да би се горе припремили за напад. Како нико од њих није хтео да се врати у Милановац ја сам одмах са пратиоцима продужио за варош и нашао тамо 40 наших војника разоружаних (позадњи делови штаба и одреда који се извукао)... У касарни спреман за борбу мој одред чекао је под командом наредника Крсте Кљајића. На улазу у Милановац комунисти су покушали да мене и пратиоце разоружају што сам ја енергично одбио тражећи да ме одмах одведу њиховом команданту. Са Ракићем сам после кратког споразумевања успео у следећем: оружје је одмах враћено разоружаним војницима, сви похапшени грађани пуштени су, одред капетана Стојановића и остали офицери могли су се вратити у Милановац где сам их ја после пола сата и довео. Капетан Рељић је у међувремену отишао у Брајиће. Све ово коштало ме је часне речи да нећу комунисте напасти, коју је од мене тражио Ракић као гаранцију.

Одмах сутрадан са Стојановићем донео сам одлуку да нападнем комунисте но с тим да се ја привремено склоним како бих одржао часну реч у коју су комунисти чврсто веровали.

Комунисти: Таковски одред налазио се је у Здравственом дому и Шумадијски одред у болници. Стојановићев одред са делом Смиљанићевог одреда који је тада стигао из Груже био је у Крсмановићевој кафани и околним кућама а мој одред у касарни. Поделили смо улоге тако да мој одред нападне болницу а Стојановићев Здравствени дом. Издао сам потребне инструкције и предао одред нареднику Кљајићу нарочито му наглашавајући да избегне жртве...

Ноћу 6—7 новембра Кљајић је са одредом изненадно опколио болницу напао комунисте и пуних шест часова приморавао их на предају држећи приземље док су комунисти били на првом спрату. Стварна борба била је ипак кратка. Комунисти су се предали скоро сви (125 људи). Приликом ове борбе погинуо је из мог одреда редов Милијан Молеровић. Заробљени комунисти спроведени су у Брајиће. У исто време Стојановић је са одредом напао Здравствени дом истерао комунисте из вароши у правцу с. Врбања и заробио десет.

Пошто су наши одреди чврсто овладали Милановцем иста (варош) је предата одреду мајора Савовића. Смиљанићев, Стојановићев и мој одред добили су задатак да крену за Таково и даље за Брезну где ће организовати главну резерву. 7. новембра 1941 год. у 12 час. наредник Кљајић предао ми је одред у с. Такову...¹⁹⁸

На страну што Вучковићев документ садржи низ непрецизности, нарочито у датумима, он даје подоста од атмосфере која је владала у Горњем Милановцу. Уз то, он казује пуну истину о четничком моралу: превртљивом, издајничком.

У току борбе из Болнице је успело да се извуче само 11 бораца, међу којима и Веселин Перовић, Милорад Дамљановић, Љубиша Зарић, Кочо Павлов, Јован Ракић и Митко Кубуровић. Шумадинци су се храбро држали, иако је било мало муниције. У једном моменту,

Рада Шишковић, партизанка из Смедеревске Паланке, дохватила је пушкомитраљез и јурнула према четницима с узвиком:

— Напред, другови, за мнош у борбу!

Пала је као јунак. С њом још један борац.¹⁹⁹

Иако су се, у штабу батаљона, нашли у опасности, успели су да се извуку чланови партизанског руководства: Бранко Ракић, Богдан Оклобџија, Миливоје Ђилас, Раде Кушић, Божо Ђорђевић, Владимир Миша Лазић и неки други.

Ипак, четници су у Луњевици убили Мишу Лазића, секретара Среког комитета СКОЈ-а.

Трећа и Друга таковска чета су преданиле и преноћиле у Врбави. Прикупљани су подаци о четницима, ситуацији у Горњем Милановцу и околини. Један вод партизана заробио је у Јешевцу 20 четника. Стигле су и вести да је неке партизанске снаге, које су разбиле, 7. новембра, четнике на Чачку, штаб Чачанског одреда упутио овамо (две љубићке чете). Одмах су, дакле, предузете мере да се Горњи Милановац ослободи. Друга и Трећа таковска чета су два дана водиле борбу против четника у Сврачковцима и Велеречи. У Велеречи, на Гробницама, био је судар с четницима који су из Горњег Милановца покушали да уопоставе везу са својим јединицама које су ишле од Мајдана. Четници су разбијени, а у потоку Бацковац оставили 7—8 мртвих, међу којима је било и жандарма. Бежећи испред партизана, оставили су све оно што су опљачкали из магацина у Сврачковцима. У току ове борбе један вод под командом Аце Васовића имао је жесток судар са четницима на Велеречким косама, наносећи им осетне губитке. Овде је погинуо и заменик комесара чете (једно време и комесар) Милојко Дамљановић Бели, а рањен је пушкомитраљезац Милош Гавриловић из Врнчана. После успеха на Гробницама, код школе у Сврачковцима партизани су разбили четнике и жандарме који су од Мајдана ишли ка Горњем Милановцу. Заробљено је неколико жандарма. Иако су били у незавидном положају, између две четничке групације, таковски партизани су брзином и одлучношћу својих дејстава брзо ситуацију преокренули у своју корист.

Делови Прве таковске чете и Љубићког батаљона потисли су четнике из Бруснице, Грабовице и Луњевице. Заједно са Другом и Трећом таковском четом они су готово окружили град. Пружајући слаб отпор, четници су принуђени да напусте Горњи Милановац и да се повуку према Равној гори.

Пре тога, 9. новембра, главнина четничких снага је, одлазећи из Горњег Милановца, са собом одвела заробљене партизана. Они су најпре били затворени у касарни. У једну групу су издвојени сељаци, а у другу радници, студенти и ђаци. Сељацима је понуђено да ступе у четничке редове. Они који на ово нису пристали, избатињани су и најуриени кућама. Група од око 80 радника, ђака и студената је одведена у Таково, где су преноћили.

„Сутрадан је колона заробљених партизана наставила пут према Брајићима. На челу колоне „победоносно“ и разметљиво ишли су командант Таковског четничког одреда Звонимир — Звонко Вучковић и четнички официри Душан Топаловић и Илија Орел. Заробљени партизани нису очекивали најгоре, јер су сматрали да их четници плаше.

Успут Су певали партизанске песме и пркосили непријатељу. Скојевац Мишула Басарић је био претучен због бодрења својих другова и отвореног пркоса, иако се као хром тешко кретао. У селу Брајићима, где су четници дотерали још један број заробљених партизана са других страна, затворили су их у један подрум који је био под водом. Преки суд Таковског четничког одреда осудио је на смрт 350 партизана, међу којима и свих 80 дотераних из Г. Милановца. Осуђене партизане је четнички командант Илија Орел у селу Словцу предао Немцима за 27 сандука муниције, а ови су отерани у Ваљево и стрељани...²⁰⁰

Недовољна будност штаба Таковског батаљона, дакле, имала је трагичне последице. Устаничко руководство таковског краја све ово је анализирано, па је, због почињених грешака, уз сагласност штаба Чачанског одреда, сменило команданта Ракића и упутило га у Ужице на нову дужност.

Пошто су истерали четнике из Горњег Милановца, делови Таковског и Јбућићког партизанског батаљона задржали су се у граду — да га обезбеђују, а један део бораца упућен је да гони четнике према Равној гори. Највећа борба вођена је 13. новембра у Бершићима, на брду Галич, против велике четничке групације, која је, после вишечасовног окршаја, потучена.

На Крушику код Ваљева стрељани су ови партизани, али и борци Чачанског одреда који су заробљени код Ужица, посебно из Друге чачанске чете. Ово су углавном били млади људи, радници, студенти, ђаци и земљорадници. Из Горњег Милановца су стрељани: Вукосав Вучковић, Стеван Георгијевски, Милош Дражевић, Миодраг Ђорђевић, Драгомир Жунић, Миодраг Леловић, Драгослав Овчаревић, Никола Петронијевић, браћа Михаило и Петар Поповић, Зоран Поповић, Милић Радовановић, Милорад Радуловић, Андрија Танас-

Ваљево, 27. новембар 1941. године: Одвођење партизана на стратиште

ковић и Драгослав Филиповић, из Брајића — Јбубиша Бајић, из Велеречи — Драгиша Николић, из Грабовице — Милић Мијаиловић, из Драгоља — Бранислав Јаћимовић, из Дренове — Милорад Петровић, из Коштунића — Миодраг Дамљановић, из Криве Реке — Гојко Николић, из Лочеваца — Саво Јојић, из Луњевице — Милић Видојевић, из Накучана — Милан Ђорђевић, из Мајдана — Славиша Џоковић, из Невада — Бранко Вујовић, Миливоје Глигоријевић, Гвозден Максимовић и Гвозден Цветковић, из Прањана — Ратко Зеленовић, Вујица Трифуновић, Јован Трифуновић и Радош Трифуновић, из Рељинаца — Владан Милетић, из Срезовеца — Тихомир Радивојевић и из Угриноваца — Радоје Радојичић. Био је заробљен и командир Прве таковске партизанске чете Булатовић, али га је спавао познаник, четнички командант Палошевић. Булатовић је, потом, прешао у четнике. Издајнички се држао и када су заробљени његови другови. Стрелани су и шумадијски партизани који су заробљени у Горњем Милановцу, али и Чачани: Александар Бугарчић, Миленко Вукајловић, Јбубиша Глишић, Првослав Груловић, Милан Ђорђевић, Драгутин Зендичек, Милојко Јовановић, Миодраг Куловић, Александар Лукић, Славомир Слајо Маричић, Стеван Матовић, Милан Милићевић, Мирољуб Михаиловић, Стеван Радосавчевић, Миленко Рајичић, Жарко Станковић, Десимир Страњанчевић, Славко Ступар, Драгић Томашевић, Јован Ћетеновић и Илија Ћурчић, а из Атенице: Светозар Рафајиловић, Стаико Станић и Божидар Стеванчевић, из Придворице — Александар Чворовић, из Виче — Милан Пајић..^{2a1}

Управо у то време је Радио-Лондон, па чак и Радио-Москва, јављао да се, наводно, четници Драже Михаиловића боре за слободу у Србији. Револтиран услед оваквих лажи и фалсификовања чињеница, Јосип Броз Тито је преко радио-станице у Загребу, којом је руководио Јосип Копинич, 25. новембра упутио у СССР интервентни телеграм. У поруци Копиничу се, поред осталог, наглашава:

„Хитно предај овај телеграм горе, јер радио из Москве јавља ужасну глупост о Дражи Михаиловићу са којим смо ми водили крваву борбу већ мјесец дана... Он нас је напао 2. новембра и покушао да нас разоружа, али смо га ми потпуно разбили... Он је успио на превару разоружати у Горњем Милановцу око 360 наших људи и онда их је предао Нијемцима у Ваљеву — где су већина постријељани. У Мионици, код Ваљева, Дража је дао убити 2. новембра 17 наших болничарки и око 20 другова који су ишли према Ужицу у наш Штаб. У Косјерићу су његови људи страшно унаказили око 15 наших партизана и два учитеља... То су звијери. Ми смо само због Лондона одустали да Дражу Михаиловића потпуно ликвидирамо, али ћемо тешко моћи задржати наше партизана да то (не)учине. Јави горе да престану давати глупости које шири лондонски радио...

Имамо све доказе да Дража отворено сарађује са Нијемцима у борби против нас. Дражини људи ни једног метка не испаљују против Нијемаца. Сву борбу воде само партизани..²⁰²

СУКОБИ НА РУДНИКУ

У рејону варошице Рудник, још од првог ослобођења Горњег Милановца, дејствовала је Четврта (рудничка) чета Таковског батаљона. Имала је задатак да, заједно са шумадијским партизанима,

спречава интервенције немачких јединица правцем Топола—Рудник—Горњи Милановац.

Четници су се, такође, окупљали око Рудника. Дошли су, по директиви с Равне горе, да би, у погодном моменту, ликвидирали партизанску Команду места, команду чете, па и саму Рудничку партизанску чету.

Међутим, четничке намере су пропале.

Под теретом унутрашњих противуречности и свађа, уједно схвативши да су партизани прозрели њихове намере, четници су се повукли према Белановици, где су их разоружале Колубарска и Посавска партизанска чета. Једна четничка групација стигла је 4. новембра близу Рудника, где је очекивала да, уз помоћ Мајданске четничке чете, нападне партизане. Мајдански четници, међутим, били су колебљиви, па се и ова четничка групација повукла — отишла је ка Шилопају. У Сврачковцима је напала на партизанеки магацин оружја, али је одбијена енергичном интервенцијом Рудничке партизанске чете.

На Руднику је било више партизанских јединица, које су заједно обележиле 24. годишњицу октобарске социјалистичке револуције у Русији. У присуству партијских руководиоца Спасеније Бабовић, Милке Минић и Драгослава Мутаповића, борцима Првог шумадијског НОП одреда, Рачанске и Рудничке чете, говорио је Душан Петровић Шане, један од организатора устанка у Шумадији.

Пошто су на овом простору сконцентрисане партизанске јединице које су спречавале продор окупатора и издајника на слободну територију, на Руднику је образован Оперативни штаб, на чијем челу је био новопостављени командант Таковског батаљона Чачан-

**Народни херој
Драгослав Мутаповић**

**Народни херој
Тихомир Матијевић**

ског НОП одреда Предраг Јевтић Шкепа, који је до тада командовао Трнавским батаљоном Чачанског НОП одреда. Чланови овог штаба били су истакнути војни и политички руководиоци из Шумадије: Милан Илић Чича, Ђорђе Јовановић Јарац, Миладин Ивановић, Драгослав Дража Марковић, Павле Илић, Вељко Крајинац и Вељко Томић. Под команду овог штаба дошла је и Рудничка партизанска чета, која је издвојена из Таковског батаљона Чачанског одреда.

ГУЧА ЈЕ ОДБРАЊЕНА

На Венцу у драгачевском селу Лиси Дража Михаиловић је од почетка устанка стварао организован пункт контрареволуције. Овде су упућивани они официри БЈВ који су одбијали сваку сарадњу са партизанима и комунистима.

Већ првих дана новембра 1941. године на Венцу се нашло између 600 и 800 четника, припадника Јеличко-моравичког, Жичког четничког одреда и групе четника Божидара Ђосовића Јаворског. Образован је злогласни „Штаб сложене браће“, у коме је „прву реч“ водио Милоје Мојсиловић, командант Јеличко-моравичког четничког одреда, уз Јаворског, Ђуру Смедеревца и Машана Ђуровића, „подвојводу рашког“. У овом штабу окупљали су се и предратни грађански политичари.

Овде је одмах започело убијање и злостављање ухваћених партизанских бораца. Најпре је заклан Живота Дмитрић, члан КПЈ из Белог Камена, председник Општинског народноослободилачког одбора у Котражи.

Устаничко руководство из Драгачева тражило је од штаба Чачанског одреда помоћ да би уништило ову четничку групацију. Међутим, ова помоћ није стигла, јер су јединице Чачанског одреда биле ангажоване у борбама на другим секторима. Драгачевски батаљон тукао се са четницима од Пожеге ка Прањанима. Партизанска Посадна чета у Гучи и Вировска резервна чета нису биле толико моћне да би се упустиле у окршај са припадницима „Штаба сложене браће“.

Четници су по селима горњег Драгачева и око Ивањице завели страховит терор. Ово потврђује и дневник непознатог четника:

Д4 XI

Једна ком(унистичка) чета пошла је за Вичу. Наш први вод припуцао је на ших и разбио их.

У Гучу се врши пребацивање из Чачка, јер се плаше нашег напада...

Први бомбашки одред има задатак протеривања ком(униста) из околине Виче, Губереваца, Живице, Горачића. Седма чета — Протић врши појединачне нападе из Каоне на Јеж(евицу), Траву и Атеницу. Лучка чета има задатак да напада Гучу да би спречила удаљавање партиз(ана) из Гуче...

15 XI

У 11,30 сати котрашка чета примила борбу са 50 партизана на једном и по км. од Котраже. Послата помоћ са пор. Страњанцем од 10 људи. (Пос)ле краће борбе парт(изани) су побегли п(онев)ши са собом 3 мртва и 3 рањена партизана.

З(адатак): ноћно бацање ракетли на Гучу да би се изазвале партизан(ске) снате. Једна тројка има специјалшЗадатак да из заседе убије лице Н. Н.

Чета омрти на свом сектору разоружала 8 па(ртизана) па их побила...

16 XI

У Вичи пор. Бабић напао на једну групу партизана. Четворица су убијена... Ноћас три тројке у разним правцима отишле су ради скидања појединих. У Ртима један убијен...

Положај у Котражи не промењен.

Стрељана су 2 партизана.

У непосредној близини штаба батаљона су 6 партизана који су ухваћени.

У Грабу је убијен партизан Жика Димитријевић после збора...

Наредник Белообрк в(ише) Гуче разоружао једну партизанску тројку...²⁰³

Партизански губици, о којима говори овај четнички дневник, нису познати. Једино се зна да су у Вичи похапшени неки борци и одборници. Међутим, он речито сведочи какву су атмосферу унели четници у драгачевска села.

Четници су припремали напад на Гучу. Партизанској Команди места обратили су се 16. новембра:

„Постоји само један излаз на који можете спасти своје животе и своје породице, а то је: ДА ОДМАХ НАПУСТИТЕ ТО ДРУШТВО, ПОЛОЖИТЕ ОРУЖЈЕ И ПРИЂЕТЕ К НАМА А МИ ЋЕМО ВАМ ОПРОСТИТИ ЗАБЛУДУ, ПОКЛОНИТИ ЖИВОТЕ И ВРАТИТИ ВАШИМ ДОМОВИМА.

РОК ВАМ ЈЕ ЗА ОВО 48 ЧАСОВА.

После овога нећемо имати милости ни према коме који припада тој организацији...

Схватите ово као последњу опомену и не мислите да је ово само претња на којој треба да се сврши.

Упамтите и то да после овог рока већ отпочињемо са вашим коначним истребљењем...²⁰⁴

Истовремено је упућен и један проглас партизанима, у коме се каже да су се комунисти одрекли Бога и славе, крста, краља и своје породице, „цркве и свега што је Србима најсветије и најмилије". Комунисте су називали најпогрднијим именима, претили им камом, а партизанске борце позивали на предају.

Среска партизанска Команда места је из Гуче одговорила на ултиматум од 16. новембра, истичући да се придржава важећих споразума између партизана и четника.

„Штаб сложене браће" није се задржао само на претњама.

У ноћи између 18. и 19. новембра, пре зоре, сишли су с Венца, заобишли партизанске страже и упали у Гучу. Операцијом је командовао „војвода" Мојсиловић, који је довео око 400 четника. Посадна партизанска чета одмарала се у згради Основне школе. У Команди места заноћили су Раде Прелић, командант ове команде, и Бата Јанковић, инструктор Окружног комитета КПЈ, који је претходне вечери присуствовао Среској партијској конференцији за избор делегата за Окружну партијску конференцију. Четници су разоружали стражара и ухватили Прелића и Јанковића. Кад је почело пушкарање, пробудили су се борци Посадне чете, до којих је успео да се пробије и Милић Бугарчић, секретар Среског поверенства КПЈ, који је преузео команду. Отпочела је борба, која је трајала неколико часова. У згради Основне школе налазило се двадесетак партизана, на

које је нападало око 400 четника. Партизански борци имали су доста оружја, муниције и бомби. На позиве четника да се предају, одговарали су све јачом ватром. Око поднева, са брда Гуштеровица, огласила се једна партизанска група, која се враћала из горњег Драгачева. Јеремија Јечменић и Андрија Главоњић наредили су да се припуца, јер су схватили да четници нападају Гучу. Ово је, изгледа, било и пресудно за исход битке, јер се четницима учинило да браниоцима у помоћ стиже нека већа партизанска јединица. „Војвода“ Мојсиловић одмах је наредио — повлачење!

У овој борби погинуо је партизан Мијаило Томовић из Гуче.

Четници су имали више рањених и двојицу мртвих, међу којима је био и Момир Марковић, командир „Чете смрти“ из Латвице.

Четници су опљачкали партизанске магацине и повукли се према Венцу. Са собом су одвели Рада Прелића, Бату Јанковића и још четири заробљена партизанска борца.

После четничког напада на Гучу, штаб Чачанског одреда упутио је у ово место Четврту липничку чету Трнавског батаљона под командом Димитрија Писковића — да би помогла Команди места и Посадној партизанској чети у случају да их четници поново нападну.

ПАРТИЗАНСКЕ УДАРНЕ ГРУПАЦИЈЕ НА ВРАТИМА РАВНЕ ГОРЕ

После разбијања четничких напада на низ градова у западној Србији, уследило је гоњење главнине њихових снага према Равној гори.

Образоване су две партизанске оперативне групације за гоњење непријатеља. Једна је ишла од правца Ужица и Пожеге, а друга од Чачка и Горњег Милановца.

Оперативну групацију од Ужица и Пожеге сачињавале су две нападне колоне. Десна нападно-гонећа колона (главнина Ариљског батаљона, Моравичка чета и вод Рачанске чете из састава Ужичког одреда и Прва чета Драгачевског батаљона Чачанског одреда) дејствовала је правцима: Табановићи—Средња Добриња—Душковци—Прањани и Лорет—Папратиште—Горња Добриња—Гојна Гора. Лева нападно-гонећа колона (Драгачевски батаљон без Прве чете, Друга пожешка, Црногорска чета и Словеначка чета „Иван Цанкар“ Ужичког одреда) дејствовала је правцем Субјел—Тометино Поље—Прањани.

Концентричан и неодржљив партизански напад почео је 13. новембра. Лева нападна колона, чију је окосницу чинио Драгачевски батаљон, успела је, снажним ударом из правца Субјела, после упорне борбе, да одбаци четнике преко Тометиног Поља ка Равној гори. Четници су у окршајима с партизанима имали доста губитака. Истовремено је десна нападно-гонећа колона наишла на веома организовану и јаку четничку одбрану испред Прањана, на положају Смиљакovina—Борова глава, где је вођена тешка и упорна борба. Нови напад на четничку групацију отпочео је 15. новембра ујутру. У саставу десне нападне колоне Прва чета Драгачевског батаљона, с во-

дом Рачанске чете, нападала је преко Гојне Горе ка Прањанима. Били су то заиста жестоки борбени судари. У једном критичном моменту, излажући и себе опасности, Љубиша Тодоровић, политички комесар Драгачевског батаљона, узвикнуо је:

— Комунисти, напред! Напред, за мном!

Кренула је неколицина бораца, а затим је извршен противјурш стрелачког строја Драгачеваца и Рачана...

Главнина ЈБубићког и Трнавског батаљона Чачанског одреда (део јединица обезбеђивао је правце према Краљеву и Крагујевцу) и делови Првог и Другог шумадијског одреда, под командом Миленка Никшића, команданта града Чачка, гонила је четнике правцем Чачак—Прањани и Горњи Милановац—Равна гора. Вишедневне борбе вођене су на брду Јељен у Срезојевцима, на правцу напада ЈБубићког и Трнавског батаљона. Да се радило о жестоким окршајима сведочи, у свом дневнику, и Секула Кујунџић, командир Прве љубићке чете, која је дејствовала заједно са Другом љубићком:

„... Добијем наређење да одем са мојом четом и II четом, која је бројала 50—60 другова, а моја чета 140—150 другова, да ударимо на Јељен, Цанову механу (у Горњој Горевици — прим. аутора) и протерамо непријатеља... Кренуо сам изјутра из Чачка, II вод са водником Недићем (Иван Недић из Трбушана — прим. аутора) послао сам преко Миоковаца за Прањане на Стражару, а ја са три вода и II четом ударим преко Г. Горевице. Код школе ручамо и одвојим IV вод... уз Чемерницу и II чету десно у Горевици (нички) поток а ја са два вода правац Јељен и механа. Дошли смо под Јељен око 9—10 сати ноћи и распоредили људе по кућама, био је снег и зима, одредио предстражу са једним пушкомитраљезом и са још 4 друга под самим Јељеном. Ја сам отишао да се одморим. У зору чуо сам пуцањ. Док сам дошао, јавили су ми да су наишли на предстражу, један вод, и да пушкомитраљез није могао да ради од мрза, те тако само она двојица са пушкама водили борбу, где је погинуо њин командир, имена му се не сећам, узели су му документа и повукли се до наше главнине, где су опет наишли напред, али четници су оступили до на вис Јељен и однели мртвог командира.

Борба је отпочела озбиљно и вођена је до после подне. Ми смо напредовали до на 50—100 метара до Ц(анове) механе док сам ја касно извештен од заробљеника које смо били заробили око 40—50 и 4 пушкомитраљеза... Али им је после подне (стигла) помоћ из Прањана те су нас опколили, мој III вод са водником И. Козодером (Исидор Козодер — прим. аутора) те их око 25 заробе и нас потисну са Јељена. Ту сам водио борбу са око 120 људи према 7—8 стотрша. Погинуло ми је из моје чете два (Живомир Пантелић и Момчило Шутић из Пријевора — прим. аутора), из II чете један, рањено 7—8 и заробљено 25 другова. Одатле смо се повукли док нисмо добили помоћ. И ја сам добио други правац... Мој Други вод, који је отишао са водником Недићем у Прањане ка Стражари... успео је да опколи њине предстраже у Прањанима и све их похвата и дотера у Чачак, а да ни један се не ране ни погине...“²⁰⁵

Другог дана, каже Кујунџић, његова Прва чета кренула је од Чемернице преко Јеремића орнице према Прањанима. Борбу у Срезојевцима одлучили су борци Трнавског батаљона. Четници су разбијени, претрпели су велике губитке у људству, оружју и ратном материјалу. И ова партизанска групација (главнина Трнавског батаљона и делови Љубићког) наставила је, потом, гоњење четника ка Равној гори.

Четници су се утврдили у Прањанима.

Жестоке и крваве борбе вођене су 19. новембра око овог места и у њему. Четници су се бранили и нападали.

„Што је дан више одмицао, четнички напади и жилавост одбране су попуштали. Предвече је њихов отпор сасвим спласнуо...“²⁰⁶

Милан Целебцић, борац Драгачевског батаљона из Церове, одјурио је до црквене звонаре и почео да звони црквеним звонима. Ово је био знак да су четници поражени и да су Прањани ослобођени. У малену варошицу су истовремено ушли борци Драгачевског, Љубићког и Трнавског батаљона, али су стигле и остале партизанске јединице.

Лист „Борба“ у броју од 20. новембра писао је:

„Положај, 19. новембра. Прекјуче и данас вођене су борбе око Прањана с последњим четама Драже Михаиловића. Непријатељ је сломљен и наше снаге су заузеле Прањане. Равногорци су се разбежали на све стране. У селу су оставили 110 лешева. Наша акција чишћења се наставља у правцу Брајића, последњег упоришта Драже Михаиловића“.²⁰⁷

Главни терет гоњења четника ка Равној гори изнеле су јединице Чачанског партизанског одреда. Погинуло је и више његових бораца, међу којима и Раденко Јањић, заменик команданта Трнавског батаљона из Атенице, Стеван Рађеновић из Атенице, Мијалко Вељовић из Бељине, Миодраг Обреновић из Чачка, а нешто касније и Филип Ђоковић из Чачка.

Задње четничко упориште, село Брајићи, налазило се пред падом. Четничке снаге биле су разбијене. Уз још један мањи напор,

КОМАНДА МЕСТА
Чачак

НАРЕДБА бр. 2

1) Позивају се сва мушка лица из Чачка од 18 до 50 година старости који су се иселили из града да се одмах врате својим кућама у Чачак и претходно пријаве овој Команди.

2) Сопственици свих трговачких и занатлијских радњи, као и других локала да одмах отворе своје радње и радионице.

За неизвршење ове наредбе, поред редовне казне, казниће се сваки строго и новчано у корист **фонда Народно-ослободилачког одбора.**

Чачак, 10 новембар 1941 г.

КОМАНДАНТ МЕСТА,
М. Никшић

Раденко Јањић

Једна од више наредби Команде места у Чачку

могла је да падне читава четничка групација. Тада је Дража Михаиловић, преко капетана Милорада Митића, замолио Врховни штаб НОПОЈ за прекид ватре и примирје. За њих другог излаза није било, јер су војнички потучени. Капетан Митић је молио Јосипа Броза Тита да нареди обуставу ватре.

Тито и Врховни штаб НОПОЈ оценили су да четници Драже Михаиловића још нису потпуно политички разголићени као национални издајници у очима српског народа. Још увек су, уз то, уживали, из најразновренијих разлога, подршку у владајућим круговима савезничких земаља антихитлеровске коалиције. Тих дана је чак и Радио-Москва говорила о Дражи Михаиловићу као вођи покрета отпора у Југославији. Он је имао и пуну подршку југословенске кра-

љевске избегличке владе у Лондону, преко које је у свет „протурао“ вести да је он на челу устаничких снага. Ову владу, поред осталих држава, признавао је и СССР и с њом одржавао дипломатске односе. Владимир Дедијер је забележио да је Тито тада рекао:

— Не смијемо уништити Дражу Михаиловића, иако смо га опколили. Морамо пазити да Совјетском Савезу не правимо спољно-политичке тешкоће.

Преговоре с четницима водили су у Чачку Александар Ранковић, Иво Лола Рибар и Петар Стамболић. Они су трајали од 18. до 20. новембра. Партизанска и четничка делегација сагласиле су се са одредбама споразума о примирју, који је потписан 20. новембра. Споразумом су четници прихватили основне услове партизана:

„Рађено 20. новембра 1941. г. у Штабу Чачанског народноослободилачког партизанског одреда Доктор Драгиша Мишовић у Чачку:

Да би се обуставила братоубилачка борба и прекинуло проливање братске крви и да би се родољубиве снаге српског народа ујединиле и окренуле против окупатора и народних издајца, делегација Команде четничких одреда Југословенске војске и Врховног штаба народноослободилачких партизанских одреда Југославије споразумеле су се у следећем:

1. Да се обуставе сва непријатељства до 12 часова 21. XI текуће године. Све трупе где су се у то време затекле могу остати где су, с тим да не сме бити померања једне према другима. Истог дана у 16 часова састаће се делегације оба штаба ради утврђивања плана и правца повлачења једних и других снага.

2. Обе стране констатују потребу упућивања свих својих снага у борбу против окупатора и домаћих издајника.

Сахрака попшулог борца Миодрага Обреновића у Чачку

3. Обе стране се обавезују да у моменту престанка непријатељстава пусте све заробљенике, изузев оних за које поједине стране имају података да су кривци сукоба или да су учинили неко злочиначко дело. О томе ће обавестити писмено другу страну.

4. Ради утврђивања узрока и криваца сукоба и злочиначких дела одредиће се мешовита комисија од по 3 члана од којих једно лице мора бити стручно-правно. Комисија почиње свој рад у понедељак 24. XI у 8 часова. Место састанка је Н. И једна и друга страна имају благовремено предати комисији на располагање сав потребан материјал. У спорним случајевима комисија ће консултовати врховне штабове.

5. За расправљање кривица, установљених од мешовите комисије, образоваће се мешовити ратни суд од по 3 члана од којих су по два стручно-правна лица, а по једно војно лице. Суђење има бити јавно. Пресуда је извршна и без призива. Суд ће се састајати на позив мешовите комисије у Чачку.

6. Лица која су добровољно прешла у току борбе, као и доцније, на другу страну, не сматрају се кривим и могу остати тамо где су.

7. Од обуставе непријатељстава свака оружана група која би на ма ком сектору дејствовала против ма које одговарајуће стране сматраће се непријатељском, и као таква има се са најближим заједничким снагама разоружати.

8. Сарадња у операцијама против непријатеља решаваће се споразумно и сталним контактима представника оба штаба.

9. Ради решавања свих осталих питања, а првенствено оних која су у вези са операцијама, врховни штабови ће одредити делегације, а време састанка одредиће се 21. XI текуће године. Делегација ће доћи на састанак са изграђеним предлозима о појединим питањима. Тај састанак и донете одлуке биће допуна овог споразума".²⁰⁸

Споразум је постигнут после великог народног збора који су, на иницијативу комуниста, сазвале Народна радикална странка, Демократска странка, Земљорадничка странка и Комунистичка партија 18. новембра у Чачку. У позиву на овај скуп истичана је неопходност заједничке борбе против окупатора:

„Јединство српског народа мора бити чврсто, истинско и искрено, јер је и крвљу запечаћено у борби против окупатора. Сви они који устају против тог јединства самим тим стављају себе изван наших редова. Ово је општи осећај сваког нашег грађанина...

Читав народ мора јединствено устати у ослободилачкој борби против непријатеља. У нашем ослобођеном округу, народ треба сам на бази пуне слободе и демократије да створи своје органе власти НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ОДБОРЕ, да би се у најпунијем јединству народа загарантовао успех борбе против непријатеља, да би се организовала народна власт, судство, слободна трговина и помогла народна привреда..."²⁰⁹

Сам збор код Соколског дома био је снажна потврда тежње народа да се настави борба против Немаца и обједине све народне снаге. Усвојен је и апел штабовима партизанских одреда и четничких јединица, у коме се каже:

„Нечувена варварства зверског непријатеља и његових слугу нагна су Српски народ на оружани устанак. Схватајући значај Устанка, окупатор жели да поправи свој тешки положај: покушава да унесе раздор и крвопролиће у народ, да би извршио лакше подјармљивање и истребљење нашег народа.

Последњи покушај да се изазове братоубилачки рат, благодарећи високој свести нашег народа, спречен је и једнодушно осуђен као покушај најстрашнијег злочина. Злочина упереног не само против животног опстанка Српског народа, већ и против свете ствари за коју се за-

лажу наши велики Савезници — Совјетска Русија, Енглеска и Америка, Зато је овај злочин утолико тежи. Права истина о проузроковачима покушаја овог злочинства изићиће на видело и сигурно је да ће их снаћи одмазда Народног суда.

Народ тражи потпуно јединство свих борбених патриотских снага: То је мисао која прожима сваког поштеног родољуба.

Народ тражи уједињење устаничких војска, југословенских четника и партизана: То је потреба која се као судбоносно нужна намеће у борби против окупатора.

Народ је свестан војничког и историјског значаја устанка. Свестан је своје одговорности пред собом и пред Савезницима, пред историјом својом и историјом човечанства. Овога треба да будемо свесни и сви.

НАРОД ХОЋЕ САМ ДА ОДЛУЧУЈЕ СВОЈОМ СУДБИНОМ И ДА СЕ ЊЕГОВЕ ЖЕЉЕ ИЗВРШАВАЈУ.

Стога претставници народних странака, стојећи на принципу народног суверенитета, верно тумачећи осећаје народа, упућују(ћи) овај апел својим припадницима и свим родољубивим Србима Округа чачанског

З А Х Т Е В А Ј У :

1. Да се уједине све борбене патриотске снаге у општем устанку против окупатора. Ово јединство мора да буде чврсто, истинско и искрено, јер је и крвљу запечаћено у борби против окупатора;

2. Да штабови устаничких снага одмах окрену све своје одреде према непријатељу, и, на бази заједничке борбе и искрене сарадње, поставе темеље за изградњу праве народне војске, јединствене, ослободилачке и слободарске;

3. Да се на бази пуне слободе и демократије организује привремена народна власт (Народно-ослободилачки одбори) у општини, округу и на ослобођеној целокупној територији, успостави Суд, омогући слободна трговина и помогне народна привреда.

ЖИВЕЛА СЛОГА СРПСКОГ НАРОДА!

ЖИВЕЛИ НАШИ ВЕЛИКИ САВЕЗНИЦИ!

18 новембра 1941 год.
Чачак

Народна радикална странка
Демократска странка
Земљорадничка странка
Комунистичка партија²¹⁰.

Ни овакви апели и постигнути споразуми нису имали ефекта: четници су, противно жељама и тежњама народа, напустили борбу против окупатора и своје оружје окренули према партизанским јединицама.

Они су изиграли и опоразум који је два дана после великог народног збора код Соколског дома потписан у штабу Чачанског НОП одреда.

На основу споразума од 20. новембра, у Прањанима су се, два дана касније, састале делегације Врховног штаба НОПОЈ (Петар Стамболић, Бранко Пољанец и Душан Јерковић) и четничке Врховне команде (Захарије Остојић и Радослав Ђурић) да би одредили демаркационе линије. После извесних погађања, посао је обављен. Да би показали своју доследност у поштовању потписаног споразума, партизански представници су чак пристали да њихове јединице напусте одређене делове територије.

Међутим, све ово је четницима послужило само да би добили у времену.

На платформи споразума од 20. новембра одржани су и неки други састанци. Тако се 24. новембра у Чачку састала мешовита комисија да би испитала узроке међусобних сукоба између партизана и четника. Петар Стамболић, Владимир Дедијер и још један друг били су представници партизана, а у име четника — мајор Радослав Ђурић, мајор Мирко Лалатовић и капетан Хадзон, представник енглеске војне мисије код Драже Михаиловића. Услед опструкције четничких представника, ефекти састанка нису били задовољавајући. Слично је било и два дана касније, када се, такође у Чачку, састала специјална партизанско-четничка комисија за испитивање и кажњавање криваца за сукобе. Представници партизана били су Петар Стамболић, Владимир Дедијер и правник Мишо Берберијан, а представници четника капетан Милорад Митић, Владан Јабус и правник Радомир Јовановић. После увиђаја, констатован је низ евидентних чињеница о четницима као проузроковачима сукоба. Међутим, рад комисије је прекинут, јер су Немци надирали према Чачку.²¹¹

ДРАМАТИЧНИ ДОГАЂАЈИ

У последњој декади новембра у Чачку и на читавој слободној територији догађаји су се смењивали муњевитом брзином.

Постали су, заправо, драматични.

Ево неких, који одсликавају такву атмосферу...

У Чачку је 20. новембра, под руководством Едварда Кардеља, члана Врховног штаба НОПОЈ и ЦК КПЈ, одржано саветовање о значају организационо-пропагандног рада. Саветовању су присуствовали Александар Ранковић и чланови Окружног комитета КПЈ и Атитпропа ОК КПЈ, који је у октобру и новембру развио интензивну политичко-пропагандну активност. Након саветовања, рачунало се на још плоднији рад.

У граду су нормално радиле све војне и цивилне установе, изузев суда. У радионицама су ужурбано израђивани одевни предмети и обућа, пошто је зима почињала, а потребе су биле велике. Извесну нервозу унела је експлозија у Електричној централи, па је за важније објекте и установе уведено електрично осветљење коришћењем струје из термоцентрале Фабрике хартије.

Схватило се да четници, потписивањем одређених споразума и пристајањем на разговоре, уствари желе да консолидују своје снаге и да скрију проузроковаче оружаних сукоба. Да би доказао њихово издајничко држање, штаб Чачанског одреда је 24. новембра затражио од свих бораца, партизанских породица и грађана податке о „мучењу, пребијању, прогањању и пљачки у току задњих месеца дана“, али подаци нису могли да буду комплетирани услед налета непријатеља.

Пошто је постало очито да се окупаторске и квислиншке јединице приближавају, почело је ново организовање партијског рада, уз извесну реорганизацију јединица.

У Трнави је Окружни комитет КПЈ реорганизовао Срески комитет КПЈ за срез трнавски, у који су ушли: Милена Властелица,